

Üleliiduline

POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE ÜHING

LOENGUTE SARI

«NSV LIIDU VÄLISPOLIITIKA JA KAASAEGSED RAHVUSVAHELISED SUHTED»

AJALOO TEADUSTE KANDIDAAT

S. P. SURAT

NSV LIIDU VÄLISPOLIITIKA SUURE ISAMAASÕJA AASTAIL

(Sarja 8. ja 9. loeng)

Nr. 18/19 (114/115)

EESTI NSV

POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE ÜHINGU
VÄLJAANNE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN 1952

A-17346

ÜLELIIDULINE
POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE ÜHING

LOENGUTE SARI

„NSV Liidu välispoliitika ja kaasaegsed rahvusvahelised suhted“

AJALOOTEADUSTE KANDIDAAT

S. P. SURAT

NSV LIIDU VÄLISPOLIITIKA SUURE ISAMAASÕJA AASTAIL

[Sarja 8. ja 9. loeng]

EESTI NSV
POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE ÜHINGU
VÄLJAANNE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS • TALLINN 1952

Originaali tiitel:

Кандидат исторических наук
С. П. Су р а т.

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА СССР В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ
ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ.

(8 и 9 лекция цикла «Внешняя политика СССР и современные
международные отношения»).

Tõlkinud E. Koff.

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU
~~ARHIIVKOGU~~

Hitlerliku Saksamaa reeturlik kallaletung NSV Liidule ja hitlerivastase koalitsiooni moodustamine

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa miljardäride poolt üleskasvatatud ja toidetud saksa fašism valmistab juba rea aastate kestel sõda NSV Liidu vastu. 22. juunil 1941. aastal tungis fašistlik Saksamaa reetlikult, röövellikult, sõda kuulutamata meie riigi kallale. Kallaletung pandi toime hoolimata sellest, et NSV Liidu ja Saksamaa vahel oli sõlmitud 10 aastaks mittekallaletungi leping ja et Nõukogude valitsus täitis ausalt selle lepingu kõiki tingimusi ning teostas rahuarmastavat poliitikat.

Tungides reetlikult kallale NSV Liidule, lootis fašistlik Saksamaa luua Saksamaale soodsama ja NSV Liidule ebasoodsama olukorra. Fašistlikul Saksamaal kui sõda alustanud riigil oli juba täiesti mobiliseeritud sõjavägi ja ta võis paisata NSV Liidu vastu 170 diviisi, mis olid paigutatud Nõukogude piiridele ja olid täiesti lahinguvalmis. Fašistliku Saksamaa kallaletungi momendil NSV Liidule ei olnud meie sõjavägi mobiliseeritud ega omanud ka vastavaid sõjakogemusi.

Teostades reetliku kallaletungi NSV Liidule, ei arvestanud fašistlik Saksamaa kui agressiivne riik seda, et ta tunnistatakse kogu maailmas kallaletungivaks pooleks. Fašistid lootsid, et sõjaline edu, mille nad saavutavad ootamatu kallaletungiga, tühistab selle poliitilise kaotuse, mille osaliseks nad saavad reetliku kallaletungi tagajärjel rahuarmastavale Nõukogude Liidule.

Fašistlik Saksamaa lootis kiiresti võita Nõukogude Liidu, hävitada suurema osa meie riivast, röövida meie vara ja muuta meie kodumaa Saksamaa asumaaks, vabad nõukogude inimesed aga orjadeks.

Sõjas Nõukogude Liidu vastu toetus fašistlik Saksamaa oma liitlaste — Soome, Rumeenia, Itaalia ja Ungari sõjalisele abile, kes samuti astusid sõtta NSV Liidu

vastu. Sel kombel moodustas Saksamaa ja tema poolel Nõukogude Liidu vastu sõdivate liitlasriikide elanike arv kokku üle 140 miljoni inimese. Pidades oma seljatagust Läänes kindlustatuks ja seal tegelikult sõdimata, võisid fašistid paisata ja paiskasidki Nõukogude rindele kogu oma armee. Nõukogude Liit aga ei saanud samal ajal kogu oma armeed paisata läänerindele, sest Saksamaa liitlased Jaapan ja Türgi pidasid kehvvalt Nõukogude piiridel miljonilisi armeesid, olles iga silmapilk valmis Nõukogude Liidule kallale tungima.

Peale selle vallutas hitlerlik Saksamaa kõik Euroopa rikkused, sai oma kätte Prantsusmaa, Tšehhoslovakkia, Belgia ja teiste okupeeritud maade relvastuse, haaras endale värviliste metallide ja nafta tagavarad, raudtee veereva koosseisu ja vedurid, ning sundis enda jaoks töötama Euroopa sõjatööstust. Selletõttu sõja esimesel etapil Nõukogude Liidu vastu oli Saksamaa lennukite ja tankide hulgalt Nõukogude Liidust üle.

Fašistlikule Saksamaale oli kokku aetud mitu miljonit töölist okupeeritud Euroopa maadest. See andis võimaluse vabastada suure hulga sakslasi, austerlasi, itaallasi, soomlasi, rumeenlasi ja ungarlasi otsese sõjategevuse jaoks Nõukogude Liidu vastu.

Enne Nõukogude Liidule kallale tungimist teostas Saksamaa sõjalisi operatsioone Euroopas, kohtamata seal kuski tõsist vastupanu. Väikesed riigid: Tšehhoslovakkia, Poola, Norra ja teised okupeeriti sakslaste poolt nende riikide rahvuslikke huvisid reetvate valitsevate ringkondade abiga. Mis puutub Inglismaasse ja Prantsusmaasse, siis mandril ei pidanud Inglismaa tegelikult üldse sõda Saksamaaga, vaid istus oma saartel, kaitstes end laevastiku abil. Prantsusmaa valitsejad aga lasksid end ära hirmutada revolutsioonitondist ja, loobudes vastupanust, panid kohkunult oma kodumaa Hitleri jalgade ette. Peaaegu kogu Euroopa orjastamine Saksamaa poolt andis hitlerlastele võimaluse luua sakslaste hulgas müüdi Saksa armee võitmatusest.

Saksamaa fašistlikud valitsejad lootsid, et neil läheb korda isoleerida NSV Liit ja liita juba olemasoleva fašistliku blokiga Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid, kui enne seda nende maade valitsevad ringkonnad ära hirmutada revolutsioonitondiga.

«Tuntud Hess selleks õieti saksa fašistide poolt Inglis-

maale saadetigi, et veenda inglise poliitikuid ühinema üldise sõjakäiguga NSV Liidu vastu.»¹

Inglise poliitikud andsid fašistlikule Saksamaale mõista, et nemad loobuvad aktiivsest sõjategevusest Saksamaa vastu ja soodustasid sellega fašistliku Saksamaa kallale tungi NSV Liidule.

Nõukogude Liidu kohale kerkis ähvardav oht ja nõukogude inimesed asusid surmaheitlusse oma kõige õelama ja salakavalama vaenlasega — saksa fašismiga.

Nõukogude Liidu sõtta astumine suurendas maailma vabadustarmastavate rahvaste poolt peetava sõja vabastuslikku, fašismivastast iseloomu. Ainuüksi Nõukogude Liidu astumisega sõtta omandasid rahuarmastavad rahvad sellise võimsa jõu, mis oli võimeline purustama fašismi, vabastama orjastatud Euroopa ja ära hoidma kogu maailma orjastamist fašismi poolt. Algas nõukogude inimeste hiiglaslik võitlus sadu miljoneid inimesi orjastanud alatu fašismi vastu. Selles sõjas otsustati inimkonna saatus. Euroopa orjastatud rahvad ja vallutamisohus asuvad Aasia rahvad nägid, et selles võitluses otsustatakse küsimus, kas jääda neil vabaks või langeda sajandeiks lootusetusse orjusse.

Võidu organiseerimiseks võttis seltsimees Stalin vahetult oma kätte nii riigi poliitilise ja majandusliku kui ka sõjalise juhtimise, asudes riigi relvastatud jõudude etteotsa. See asjaolu innustas Nõukogude Armeed ja kogu rahvast ennastsalgavaks, sangarlikuks võitluseks.

Teisele maailmasõjale eelnenud aastail püüdsid ameerika imperialistide poolt innustatud inglise-prantsuse poliitikud provotseerida Saksamaa kokkupõrget Nõukogude Liiduga. Toetades fašistlikku agressorit ja ergutades teda sõtta NSV Liiduga, lootsid Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa miljardärid, et Nõukogude-Saksa sõjas kurnavad Saksamaa ja NSV Liit teineteise välja. Siis asuvad aga Inglismaa, Ameerika ja Prantsusmaa näitelavale ja, säilitanud oma jõud, dikteerivad nõrgenenud sõdivatele pooltele ette omad tingimused.

«Seltsimees Stalin mõistis õigeaegselt tolelaegsete Nõukogude Liidu vastu suunatud Inglise-Prantsuse intriigide salakavalat mõtet, mis võimaldas mitte ainult ära hoida

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, Tallinn, 1946, lk. 21.

meie kodumaad ähvardavat lööki, lükates edasi hitlerliku Saksamaa kallaletungi NSV Liidule, vaid juhtida ka sündmuste arenemist säärase olukorrani, kus Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide valitsus olid seatud vajaduse ette luua Inglise-Nõukogude-Ameerika antifašistlik koalitsioon.»¹

Enne kallaletungi Nõukogude Liidule okupeeris fašistlik Saksamaa peaaegu kõik Euroopa riigid ja ähvardas otseselt okupeerida ka Inglismaad.

Saksamaa liitlane Jaapan oli seadnud enesele ülesandeks panna maksma oma ülevõim Aasias ja purustada seal Ameerika ja Inglismaa positsioonid.

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsused, kes kartsid Saksa-Jaapani maailmavalitsuse kehtestamist, kellel enesel aga polnud jõudusid, et hakkama saada Jaapani ja Saksamaaga, olid sunnitud astuma liitu Nõukogude Liiduga. See asjaolu lõi tingimused hitlerivastase koalitsiooni moodustamiseks. Hiiglasuur tähtsus oli siinjuures ka sellel faktil, et inglise ja ameerika rahva enamus oli Nõukogude Liidu poolt ja nõudis ühinemist Nõukogude Liiduga võitluseks hitlerliku Saksamaa vastu.

Kuigi Inglise ja Ameerika Ühendriikide valitsused nõustusid koos Nõukogude Liiduga sõdima fašistliku Saksamaa vastu, arvestasid nad, et nad tegelikult Saksamaaga sõdima ei hakka. Nende kaalutlustel pidid NSV Liit ja Saksamaa endid selles sõjas vastastikku välja kurnama, ja see oleks võimaldanud Ameerika Ühendriikidel ja Inglismaal kehtestada maailmas oma ülevõim.

Ameerika Ühendriikide senati reaktsiooniline liige, praegune Ameerika Ühendriikide president Truman ütles järgmisel päeval pärast Saksamaa kallaletungi Nõukogude Liidule: «Kui me näeme, et hakkab võitma Saksamaa, tuleb meil abistada Venemaad, kui aga hakkab võitma Venemaa, siis tuleb meil abistada Saksamaad, ja niiviisi tapku nad aga võimalikult rohkem.»

Arutades olukorda Nõukogude-Saksa rindel 1941. aasta suvel, ei häbenenud tookordne Inglise minister Mur-Brabazon avaldamast soovi, et Nõukogude ja Saksa armeed kurnaksid teineteise välja, samal ajal kui Inglismaa tugevdab oma võimsust ja muutub valitsevaks suurriigiks.

Esinedes 22. juunil 1941. aastal avaldusega, et «Vene-

¹ V. Molotov, Stalin ja stalinlik juhtimine, Tallinn, 1950, lk. 13.

maad ähvardav oht on ohuks ka meile ja Ameerika Ühendriikidele», rõhutas Churchill samas, et ta on alati olnud ja jääb kommunismi vaenlaseks.

Kuna Inglismaa ja Ameerika valitsevad ringkonnad olid veendunud, et hitlerlik Saksamaa võidab NSV Liidu, nihkus nende poliitikas esiplaanile püüe mitte lasta Saksamaal ja Jaapanil kehtestada oma ülevõimu kogu maailmas. Selletõttu sõdisidki nad Saksamaa ja Jaapani kui oma võistlejate vastu.

Nõukogude Liit kasutas igati oma kasuks imperialistliku maailma seesmisi vastuolusid.

«Nõukogude riigi tark stalinlik välispoliitika võimaldas meil nii enne sõda kui ka sõja käigus vastuolusid imperialismi leeris õigesti ära kasutada, ja see oli meie võidu üks tähtsamaid tingimusi sõjas.»¹

Nõukogude Liidule polnud saladuseks ei need eesmärgid ega põhjused, mis sundisid Inglise ja Ameerika valitsusi astuma hitlerivastasesse koalitsiooni. Kuna NSV Liidu välispoliitika tulemusel kuulusid Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid hitlerivastasesse leeri, seisis ülesanne selles, et seda asjaolu maksimaalselt ära kasutada fašistliku Saksamaa purustamiseks. Peaülesanne fašistliku türannia hävitamisel Euroopas langes NSV Liidule ja Nõukogude Liit saigi juhtivaks jõuks fašistliku Saksamaa sõjalise purustamise organiseerimisel.

Inglise-Ameerika valitsused lootsid, et selle sõjaga saavutavad Ühendriigid ja Inglismaa valitseva seisundi maailmas ja tõrjuvad oma imperialistlikud võistlejad teisejärgulisele kohale. Nad kavatsesid oma võistlejailt ära võtta asumaad, haarata nende majanduslikud positsioonid välisriikides ja lüüa rahvuslik vabastusliikumine asumaa- des ning demokraatlik liikumine teistes riikides. Nad lootsid, et sõjas toimub Saksamaa ja NSV Liidu vastastikune väljakurnamine, mille tulemusena Ameerika ja Inglismaa võiksid saavutada valitseva seisundi maailmas. Inglise ja Ameerika valitsused ei kuulutanud avalikult, et nad sõidavad fašismi vastu, ning nende avaldused demokraatiast olid lihtsalt vahendiks, et varjata oma imperialistlikke eesmärke ja petta rahvahulki.

¹ G. Malenkoy, Üleliidulise Kommunistliku (bolševike) Partei tegevusest. Mõnede kommunistlike parteide esindajate informatsiooniline nõupidamine septembri lõpul 1947. a. Poolas.

Vastupidi Inglismaa ja Ameerika imperialistlikele sõjaeesmärkidele kuulutas välja seltsimees Stalin sõja demokraatliku, fašismivastase suure eesmärgi, mille eest võitles Nõukogude Liit.

1941. aasta 3. juuli kõnes nimetas seltsimees Stalin meie sõja Isamaasõjaks fašistlike rõhujate vastu ja rõhutas, et sõja eesmärgiks on likvideerida hädaoht, mis on laskunud meie riigile, ja abistada kõiki Euroopa rahvaid, kes ägavad saksa fašismi ikke all.

1941. aasta 6. novembril ütles seltsimees Stalin, et meie peame õiglast, vabastussõda ja et selles sõjas «meil ei ole ega saa olla niisuguseid sõjaeesmärke, nagu võõraste territooriumide haaramine, võõraste rahvaste alistamine, ükskõik kas on juttu Euroopa rahvastest ja territooriumidest või Aasia rahvastest ja territooriumidest».¹

Seltsimees Stalin rõhutas, et meie eesmärk on anda vabastatud rahvastele täielik vabadus korraldada oma elu oma maal nii, kuidas nad tahavad: «Ei mingit vahelesegamist teiste rahvaste siseasjadesse!»²

1941. aasta septembris, kui hitlerlik Saksamaa pidas oma röövsõda Nõukogude Liidu vastu erilise jõu ja ennekuulmatu metsikusega, avaldati liitlastevahelisel konverentsil Londonis NSV Liidu valitsuse deklaratsioon.

Deklaratsioonis öeldi, et rahvaste ees seisab ülesanne määrata kindlaks teed ja abinõud rahvusvaheliste suhete ja maailma sõjajärgse korralduse organiseerimiseks, et päästa rahvad ja tulevased põlvned roimarlikust, verisest natsismist, mis ei sobi ühte inimkultuuriga.

Nõukogude valitsus rõhutas, et «olles valmis vastama väärilt igale agressori löögile, on Nõukogude Liit ehitanud ja ehitab samal ajal ja alati kogu oma välispoliitika püüdlustele rahulikeks ja heanaaberlikeks suheteks kõigi maadega, kes austavad tema piiride terviklikkust ja puutumatumust, olles valmis osutama igasugust toetust rahvastele, kes on langenud agressiooni ohvriks ja võitlevad oma kodumaa iseseisvuse eest».³

1942. aasta 6. novembri kõnes sõnastas seltsimees Stalin fašismivastase koalitsiooni tegevusprogrammi ja näitas, et

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 31.

² Sealsamas.

³ Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, I kd. Tallinn, 1947, lk. 122.

selle eesmärgiks on «...rassilise erandlikkuse kaotamine; rahvaste üheõiguslus ja nende territooriumide puutumatus; orjastatud rahvaste vabastamine ja nende suveräänsete õiguste taastamine; iga rahva õigus korraldada oma elu enda tahte kohaselt; majanduslik abi kannatada saanud rahvastele ja nende abistamine ainelise heaolu saavutamiseks; demokraatlike vabaduste taastamine; hitlerliku režiimi hävitamine».¹

Nõukogude Liidu poolt deklareeritud sõja eesmärgi selge ja täpne programm soodustas orjastatud Euroopa rahvaste vabastusliikumise tõusu, tugevdas demokraatlike jõudude positsioone Inglismaal ja Ameerikas ning hõlbustas vabadustarmastavate maade patriootidel ühendada oma maa progressiivsed jõud — sõltumata nende parteilistest ja usulistest veendumustest — ühtsesse rahvuslikku vabastusleeri, et tugevdada võitlust fašismi vastu. Sellega puhas-tati tee rahvaste tulevase sõbraliku koostöö organiseerimiseks rahvaste võrdõiguslikkuse alusel ja õõnestati nende reaktsiooniliste elementide positsioonid, kes Ameerikas ja Inglismaal astusid välja Nõukogude Liiduga kooskõlastatud tegevuse vastu hitlerivastases sõjas.

Valmistudes kallaletungiks Nõukogude Liidule lootsid fašistid, et juba pärast esimest lööki Nõukogude Armeed puruneb ja kaotab vastupanuvõime. Ent kuigi saksa fašistide kallaletungi ootamatuse tõttu Nõukogude Armeed, väsitades vaenlast ja hävitades ta elavjõudu, oli siiski sunnitud taganema, sai ometi päevselgeks, et Nõukogude Armeed oli ajanud nurja hitlerliku Saksamaa strateegilise plaani. Ainuüksi sõja kahe esimese kuu kestel kaotasid hitlerlased üle kahe miljoni sõduri ja ohvitseri surnutena, haavatutena ja vangilangenutena.

Ägedates lahingutes Moskva all 1941. aasta detsembris purustas Nõukogude Armeed Saksa fašistlikud väed, läks üle pealetungile ja kihutas nad läände. Selle tulemusena kaotasid sakslased selle sõjalise eelise, mis neil oli sõja esimestel kuudel, ja nüüdsest peale ei otsustanud sõja saatust enam ajutised momendid, vaid kestvalt mõjuvad tegurid: tagala tugevus, armee moraal, diviiside hulk ja kvaliteet, armee relvastus, armee juhtiva koosseisu organisatorlikud võimed. See aga omakorda tähendas, et Nõukogude Armeed muutub järjest tugevamaks ja tugevamaks,

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 59—60.

hitlerlik armee aga — üha nõrgemaks ja nõrgemaks, mistõttu kasvab ka Nõukogude Armeed edu sõjas.

Moskva all sakslaste purustamise geniaalse stalinliku plaani teostamine oli mitte ainult hiiglasuure sõjalise, vaid ka poliitilise ja rahvusvahelise tähtsusega sündmus. Moskva all saavutatud võit avaldas tohutut mõju kogu teise maailmasõja käigule ja selle lõpptulemusele.

See oli sakslaste esimene suur kaotus teises maailmasõjas. Nõukogude vägede võit Moskva all purustas põrmuks müüdi fašistliku armee võitmatusest, müüdi, millega hitlerlikud propagandistid hirmutasid okupeeritud Euroopa rahvaid. Nõukogude vägede võit Moskva all innustas okupeeritud Euroopa rahvaid ennastsalgavale võitlusele fašismi vastu.

Kartes NSV Liidu võimsust ei riskinud imperialistlik Jaapan astuda sõtta NSV Liidu vastu. Kuid valmistudes kallale tungima Nõukogude Liidule, pidas ta kogu aeg poolteisemiljonilist armeed Nõukogude piiril Mandžuurias ja Koreas; sellega nõrgendas ta aga oma jõudu sõjas Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vastu Vaikse ookeani basseinis.

Fašistliku Saksamaa kiiremaks purustamiseks oli tungivalt vaja, et Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid avaksid Euroopas teise rinde Saksamaa vastu. Kuid «liitlased» ei avanud teist rinnet, olgugi et Saksamaa koondas sõjaks Nõukogude Liidu vastu üha rohkem diviise ja nõrgendas sellega oma positsioone Läänes.

1942. aasta mais ja juunis külastas seltsimees Molotov Londonit ja Washingtoni. Seal toimunud läbirääkimiste tulemusel võtsid Inglise ja Ameerika valitsused endale kohustuse avada teine rinne Euroopas 1942. aastal.

See oli pühalik lubadus, tõotus, mida oleks pidanud täitma, kuid mida siiski ei täidetud, sest Ameerika ja Inglise valitsused ei tahtnud abistada Nõukogude Liitu, vaid, vastupidi, tahtsid Nõukogude Liitu igati välja kurnata ega avanud seepärast teist rinnet. Ameerika ja inglise imperialistid saboteerisid teise rinde avamise kohustuse täitmist ja teatasid silmakirjalikult, et Inglise ja Ameerika väed ei oleval valmis aktiivseks sõjategevuseks. Sihilikult koondasid nad oma peajõud Põhja-Aafrikasse — sõja lõpptulemuse seisukohalt kõrvalise tähtsusega sõjatandrile. Nad maandasid Lääne-Euroopa rannikule väikesi luure-dessant-rühmi, tegid selle ümber uskumatut kära ja petsid oma

maade avalikkust, teatades, et nad küll püüavad, kuid ei suuda arendada sõjategevust Euroopas. Seda asjaolu arvestasid Saksamaa valitsejad ja pidasid oma seljatagust läänes kindlaks, paiskasid ilma riskita kõik oma reservid idarindele.

«Läänes teise rinde organiseerimise varjatud ja ilmne saboteerimine ning Inglise-Ameerika väejuhatuse väikeste ürituste strateegia tulemuseks oli see, et Saksa vägede kogu võimsus oli koondatud Nõukogude Liidu vastu. Oma kõlvatu provokatsioonilise mänguga võimaldasid Inglise—Ameerika «liitlased», kes soovisid Nõukogude Liidu võimalikult suuremat väljakurnamist ja nõrgendamist ning järelilikult ka sõja pikalevenimist, Hitleril kolme aasta jooksul tagasi vaatamata ning kartust tundmata oma seljataguse pärast pidada sõda ainuüksi Nõukogude rindel, kuhu ta koondas oma vägede ja sõjatehnilise varustuse tohutud massid.»¹

Stalingradi võidu rahvusvaheline tähtsus. NSV Liidu välispoliitika Suure Isamaasõja põhjaliku murrangu aastal (1943. a.)

1942. aasta suvel alustasid Saksa fašistlikud väed uut suurt pealetungi meie rindel.

Sakslaste pealetungi eesmärgiks oli mööduda Moskvast ida poolt, lõigata ta ära Volga ja Uraali tagalast ning anda seejärel hoop Moskvale. Saksa väejuhatuse kavatses vallutada Borissoglebski 1942. aasta 10. juuniks, Stalingradi 25. juuniks, Saraatovi 10. augustiks, Kuibõševi 15. augustiks, Arsamasi 10. septembriks ja Bakuu 25. septembriks 1942. a. Saksa väejuhatuse kavatses 1942. aastal sõja lõpetada.

Rasketes lahingutes 1942. aasta suvel ja sügisel tõkestas Nõukogude Armee tee fašistlikule metsalisele ja alustas 1942. aasta novembris pealetungi Stalingradi lähistel. Selle tulemusena tekitas Nõukogude Armee hitlerlikele vägedele tõsise kaotuse, piiras sisse ja likvideeris Stalingradi all kaks vaenlase armeed, võttis vangi üle 300 000 vaenlase sõduri ja ohvitseri ning vabastas saksa ikkest sadu Nõukogude linnu ja tuhandeid külasid.

¹ K. Vorošilov, Suure Isamaasõja geniaalne väejuht, Tallinn, 1951, lk. 9.

Stalingradi lahing kõigutas hitlerlikku sõjamasinat alusteni, muutis maailmasõja käigu ja lõi vajalikud eeltingimused võidu saavutamiseks hitlerliku Saksamaa üle.

Fašismi leer elas üle kriisi ja seisis katastroofi lävel.

Stalingradi lahingust peale algas vaenlase massiline väljakihutamine Nõukogudemaalt.

Peale hiiglasliku löögi Saksa fašistlikele vägedele purustas Nõukogude Armeed täielikult Rumeenia, Itaalia ja Ungari armeed, mis asusid Nõukogude rindel.

Stalingradi lahingu tulemused ja tagajärjed olid kaugelt tähtsamad kui ainult Nõukogude-Saksa rinde ulatuses; nad muutsid kogu maailmasõja edasise käigu ning omandasid suure rahvusvahelise tähtsuse.

Stalingradi lahingu tähtsamaks tulemuseks oli kogu Saksa strateegia kokkuvarisemine.

Sakslaste purustamine Stalingradi all ajas nurja Jaapani ja Türgi kavatsuse astuda sõtta NSV Liidu vastu. 1942. aasta 9. detsembril teatas Saksa peakonsul Stambulis Seiler Ribbentropile Berliini, et Türgi on «tõsiselt mures selle üle, et meil võib-olla ei jätku jõudu enam-vähem pikemaks ajaks, et võita vaenlasi. Meid toetama on ta aga praegu valmis vähem kui kunagi varem, sest meie lõplik võit on Türgi arvates äärmiselt kahtlane».¹

Sakslaste lüüasaamine Stalingradi all ei toonud küll enesega otseselt kaasa fašistliku bloki lagunemist, kuid tekitas blokis siiski sellise mõra, millest blokk enam ei suutnud paraneda.

Fašistide strateegia katastroof Nõukogude rindel põhjustas kõige suurema ja otsustavama asjaolu: varisesid kokku inglaste ja ameeriklaste strateegilised plaanid NSV Liidu väljakurnamiseks ja verest tühjakslaskmiseks.

Selle krahhi tagajärjel hakkasid inglise ja ameerika poliitikud pingutama oma jõudu, et mitte üksnes edasi saboteerida teise rinde organiseerimist ja NSV Liitu suunatavate majanduslike saadetiste kohustust, vaid et otsida ka võimalusi separaat- ja kompromissrahu sõlmimiseks fašistliku Saksamaaga.

1943. aasta veebruaris pidas Ameerika valitsuse erivolinik Allan Dulles (John Foster Dulles'i vend), «kellel olid Valge Maja otsesed ülesanded ja volitused», Šveitsis läbi-rääkimisi Saksa valitsuse esindaja vürst Hohenlohega.

¹ «Saksamaa välisministeeriumi dokumendid», II köide, lk. 132 (v. k.).

Samal ajal kui Madridis pidas Hispaania välisminister Jordana salajasi läbirääkimisi Inglise saadiku Hoareiga, toimusid Londonis salajased läbirääkimised fašistliku Hispaania saadiku Alba ja Inglise välisministri Edeni vahel. Läbirääkimiste teema oli üks ja sama: kuidas saaksid Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid sõjast välja tulla, ilma et lastaks võita Nõukogude Liidul.

Hoolimata sellest, et Allan Dulles Ameerika Ühendriikide nimel nõustus «föderatiivse Suur-Saksamaa» organiseerimisega, kellel oleks valitsev seisund Kesk- ja Ida-Euroopas, ei teostunud sobing ei Londonis ega Šveitsis, olgugi et 1943. aasta 18. veebruaril Berliinis esinedes tegi Goebbels tegelikult ettepaneku alustada rahuläbirääkimisi Ameerika Ühendriikide ja Inglismaaga.

Kuidas ka Ameerika ja Inglismaa valitsevad ringkonnad oleksid seda tahtnud, ei oleks nad suutnud ühe kuuga või isegi aasta-kahega pöörata Ameerika ja Inglise sõjavägesid sõjaseisukorrast Saksamaa vastu sõjaseisukorda Nõukogude Liidu vastu, kes oli inglise ja ameerika rahva silmis saavutanud kuulsuse oma otsustava, sangarliku võitlusega fašismi vastu.

1943. aasta esimese mai käskkirjas kirjutas seltsimees Stalin: «Kui otsustada välisajakirjanduse teadete järgi, võib tulla järeldusele, et sakslased tahaksid rahu Inglismaa ja Ameerika Ühendriikidega tingimusel, et need löövad lahku Nõukogude Liidust, või, vastupidi, nad tahaksid rahu Nõukogude Liiduga tingimusel, et see lööb lahku Inglismaast ja Ameerika Ühendriikidest».¹

Seltsimees Stalin hoiatas Inglise ja Ameerika valitsusi, et sakslased otsivad rahu sellepärast, et nad lähenevad katastroofile ja otsivad liitlaste hulgast seda, kes hakkab nende õnge. Iseloomustades sakslaste pingutusi kokku kraapida sõjaks Nõukogude Liidu vastu uusi vägesid, rõhutas seltsimees Stalin, et «aeg ei oota». Kõigile sai selgeks, et Nõukogude Liit suudab ka üksinda purustada fašistliku Saksamaa. Mõistagi, et niisuguses olukorras muutusid Inglise-Ameerika läbirääkimised Saksamaaga abstraktseiks. Inglise ja Ameerika valitsused jätkasid teise rinde avamise saboteerimist ja abistasid seega Saksamaad maksimaalselt.

Sakslaste lüüasaamine Stalingradi all ja Nõukogude

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 82.

Armee üha tugevnevad löögid vaenlasele tegid araks ka Poola nõukogudevastased ringkonnad. Poola emigrantlik valitsus Londonis, olles fašistliku Saksamaa agentuuriks, elatas end inglaste rahadest ja kasutas Inglismaal kõiki emigrantliku valitsuse õigusi. Churchill plaani järgi pidi ta arendama laialdast nõukogudevastast tegevust. See «valitsus» lülituski aktiivselt Goebbelsi nurjatusse nõukogudevastasesse propagandasse.

Nõukogude-Poola kokkuleppe alusel 1941. aasta 30. juulist NSV Liidu territooriumil loodud Poola armee rikkus kokkulepet, keeldudes rindele minemast ja sakslastega võitlemast; selle armee juhtiv koosseis aga tegeles salaluurega sakslaste ja inglaste kasuks ning spekulatsioonidega.

1943. aasta 25. aprillil andis seltsimees Molotov Nõukogude valitsuse nimel Poola saadikule Moskvast noodid, milles öeldi, et Poola valitsus teostab koos sakslastega NSV Liidule vaenulikku kampaaniat, on sobingus Hitleriga ja püüab Nõukogude valitsuselt välja pressida territoriaalseid loovutusi Nõukogude Ukraina, Nõukogude Valgevene ja Nõukogude Leedu arvel. Noodis öeldi edasi: «Kõik need asjaolud sunnivad Nõukogude valitsust tunnustama, et praegune Poola valitsus, olles laskunud sobingu teele hitlerliku valitsusega, on lõpetanud tegelikult liitlassuhted NSV Liiduga ja asunud Nõukogude Liidule vaenulike suhete positsioonile.

Selle kõige põhjal otsustas Nõukogude valitsus katkestada suhted Poola valitsusega.»¹

Hoolikalt ette valmistunud, alustasid sakslased 1943. aasta suvel pealetungi Kurski piirkonnas. Juba enne pealetungi algust karjusid fašistlikud valitsejad üle kogu maailma, et selle pealetungiga teevad nad tasa kaotatu, maksavad Nõukogude Liidule kätte Stalingradi eest ja pööra-
vad sõja käigu oma kasuks. Kuid sakslaste suvine pealetung 1943. aastal lõppes neile katastroofiga.

Kogu rinde ulatuses Kurski piirkonnas purustati sakslased täielikult Nõukogude Armee poolt. Nõukogude Armee läks üle võimsale pealetungile ja laial rindel arenes vaenlase massiline väljakihutamine Nõukogudemaalt.

Oma ettekandes Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 26-ndal aastapäeval 6. novembril 1943 nimetas

¹ Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, I kd., Tallinn, 1947, lk. 267.

seltsimees Stalin möödunud aastat — 1942. aasta novembrist kuni 1943. aasta novembrini — Isamaasõja murrangu aastaks. Selle aasta jooksul läksid Nõukogude väed lahingutega edasi keskrindel kuni 500 kilomeetrit, lõunas aga kuni 1300 kilomeetrit, vabastades peaaegu kaks kolmandikku vaenlase poolt ajutiselt vallutatud Nõukogude maast.

Sellel aastal kaotasid fašistid Nõukogude-Saksa rindel üle 4 miljoni sõduri ja ohvitseri, neist 1 800 000 tapetutena, ning tohutu hulga tehnikat.

«Kui lahing Stalingradi all,» ütles seltsimees Stalin, «kuulutas ette Saksa fašistliku armee loojangut, siis lahing Kurski all viis ta katastroofi lävele.»¹

Sakslaste suvine lüüasaamine 1943. aastal Nõukogude-Saksa rindel viis fašistliku Saksamaa sõjalis-poliitilisse kriisi ja perspektiivitusse jätkata sõda Nõukogude rindel.

Seda oli sunnitud kinnitama sõjaroimar Keitel, kes oli kohtualuseks 1946. aastal Nürnbergi protsessil peamiste saksa sõjaroimarite üle. Keitel ütles, et pärast Saksa vägede lüüasaamist 1943. aasta suvel sai Saksa väejuhatusele selgeks, et sõjaliste vahenditega ei ole võimalik sõda võita.

Itaalia armee lõplik purustamine 1943. aasta suvel Nõukogude rindel (Nõukogude rindel aga oli suur osa kogu armeest, mida Itaalia käsutas 1943. aastal) kergendas Inglise ja Ameerika vägede maabumist Itaalias.

Maabunud Itaalias ilma eriliste raskusteta, vallutasid Inglise-Ameerika väed Itaalia lõunaosa. Samal ajal kirjutas Ameerika vägede juhataja 1943. aasta 3. septembril koos Itaalia valitsuse uue juhi reaktionäär Badoglioga alla Itaalia armee kapituleerumistingimustele.

Vaherahu tingimuste 13. punktis räägiti ainult sõjalisest kapituleerumisest, baaside andmisest ja Inglise-Ameerika vägede tegevusvabadusest Itaalias. Vaherahu tekstis polnud ühtegi sõna Itaalia poliitilise ja ühiskondliku elu muutmise tingimustest pärast kapitulatsiooni, ei meenutatud isegi sõna «demokraatia» ega räägitud midagi fašistliku partei edasisest saatusest. Vähe sellest. Haaranud Itaalias võimu, keelas Inglise-Ameerika väejuhatust igasugused poliitilised vabadused, poliitilised koosolekud ja fašismivastaste parteide loomise; samal ajal aga ei lubanud kõrvaldada fašiste juhtivailt kohtadelt ühiskondlikus

¹ J. Stalin. Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 93.

ja riiklikus elus. Vana fašistliku režiimi peamised administratiivala kaadrid (prefektid) jäid oma endistele kohtadele, kuna teised kõrgemad fašistlikud ametnikud ja ohvitserid kasutasid liitlaskomisjoni kaitset, kes takistas iga katset puhastada riiki nendest ja võttis Inglise-Ameerika kaitse alla isegi need fašistid, kes olid aktiivsed fašistliku partei tegelased kuni kapitulatsioonini.

Itaalia väljalangemine sõjast tähendas aga siiski hitlerliku bloki lagunemise algust.

Iseloomustades olukorda fašistlikus blokis, ütles seltsimees Stalin 6. novembril 1943: «Hitlerliku Saksamaa röövimiskaaslased, kes alles hiljuti alistusid kõiges oma peremehele, nüüd, kus on tulnud aeg anda vastust oma röövtegevuse eest, vahivad põõsaisse, varitsedes soodsat hetke, et röövljõugust märkamatuult minema lipsata.»¹

Inglise-Ameerika plaanide nurjumine sundis Inglise ja Ameerika valitsusi otsima väljapääsu tekkinud olukorrast. 1943. aasta oli kõige ohtram Roosevelti ja Churchilli kokkusaamistest, mis toimusid otse üksteise järel (14. jaanuaril 1943 Casablancas, 12. mail 1943 Washingtonis, 1943. aasta augustis Quebecis. Seejärel toimusid kohtumised Kairos). Quebecis kohtusid Rooseveltiga peale Churchilli ka Inglise, Kanada ja Ameerika Ühendriikide vägede staabiülemad.

Kõik need kokkusaamised toimusid ilma NSV Liidu esindajate osavõtuta, mis on täiesti lubamatu ka kõige elementaarsemate liitlassuhete seisukohalt. Quebeci läbirääkimiste eel avaldas rida kodanlikke ajalehti sõnumi, et ka NSV Liit on nõupidamisel esindatud. 13. augustil 1943 avaldas TASS teadaande, et tema käsutuses olevail andmeil «Nõukogude valitsus ei saanud kutset sellele nõupidamisele, sest konverentsi iseloomu tõttu polnud Nõukogude valitsuse mingisuguse esindaja osavõtt Quebeci konverentsist ette nähtud ega nähta seda ette ka praegu».

Inglismaa ja Ühendriikide valitsused vaikisid, kuigi nad tabati otse teolt, mis näitas, et nad ei taha nõu pidada ühiselt Nõukogude Liiduga.

Hoolimata kõlgist katsetest päästa saksa fašismi ja vähendada Nõukogude Liidu edu, ei suutnud Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsused tegelikult midagi välja mõelda. Neile jäi järele üksainus tee — hakata vastu võtma Nõukogude Liiduga kooskõlastatud otsuseid, et nii

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 100.

mõnevõrragi tugevdada oma positsioone Euroopas ja saada Nõukogude Liidult abi sõjas Jaapani vastu. Suur tähtsus oli ka sel asjaolul, et «kuni käis sõda, ei julgenud Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide reaktsoonilised ringkonnad välja astuda Nõukogude Liidu ja demokraatlike maade vastu ilma näokatteta, mõistes hästi, et rahvahulkade sümpaatia kogu maailmas kuulub jagamatult viimastele».¹

Et võtta vastu rida kooskõlastatud otsuseid niihästi ühise võitluse kohta Saksamaa vastu kui ka maailma sõjajärgse korralduse kohta, kutsuti 1943. aasta oktoobris Moskvas kokku NSV Liidu, Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide välisministrite konverents.

Välisministrite Moskva konverents toimus 19. kuni 30. oktoobrini 1943 ja oli Nõukogude valitsuse tegevusjoone määratu suureks võiduks.

Konverents võttis vastu otsuse, et on vajalik ühiste jõududega kiirendada Saksamaa purustamist ja tegutseda ühiselt rahu ning julgeoleku huvides. Otsustati, et välisministrid «tunnistavad vajalikuks võimalikult lühikese aja jooksul luua rahvusvaheline organisatsioon rahvusvahelise rahu ja julgeoleku kindlustamiseks».

Erilises deklaratsioonis Itaalia kohta öeldi, et tunnistati vajalikuks, et «Itaalia valitsus muudetaks demokraatlikumaks itaalia rahva nende kihtide esindajate viimisega valitsusse, kes alati on astunud välja fašismi vastu», et «sõna, usutunnistuse, poliitiliste veendumuste, ajakirjanduse ja koosolekute vabadus antakse itaalia rahvale tagasi täies ulatuses», et fašistlikud ninamehed ja kurjategijad tuleb kohe areteerida ja kohtu alla anda. Deklaratsioon Itaalia kohta tähistas Nõukogude seisukoha võitu mitte üksnes Itaalia suhtes rakendatava poliitika kindlaksmääramises, vaid ka poliitikas, mida teostatakse kõigi nende maade suhtes, keda vabastatakse Saksa okupatsiooni alt.

«Nelja riigi deklaratsioonis üldise julgeoleku küsimuses» öeldi, et nad (liitlased — S. S.) «pärast sõja lõppemist tarvitavad oma relvastatud jõude teiste riikide territooriumil ainult pärast ühist nõupidamist ning selles deklaratsioonis ettenähtud eesmärkidel».² Seda tähtsaimat kohus-

¹ A. Z d a n o v. Rahvusvahelisest olukorrast. Mõnede kommunistlike parteide esindajate informatsiooniline nõupidamine septembri lõpul 1947. aastal Poolas.

² Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, I kd., Tallinn, 1948, lk. 321.

tust, mille Ühendriikide ja Inglismaa valitsused endile võtsid, rikkusid nad reetlikult nii sõja lõpul kui ka sõjajärgsetel aastatel.

Välisministrite Moskva konverentsi ajal avaldati samuti deklaratsioon hitlerlaste vastutuse kohta nende poolt toimepandud kuritegude eest. See Stalini, Roosevelti ja Churchilli poolt allakirjutatud deklaratsioon nägi ette saksa kurjategijate karistamist nendes maades, kus nad olid korda saatnud oma metsikusi. Mis puutub saksa imperialismi peamistesse ninameestesse, siis nägi deklaratsioon ette nende karistamist liitlasvalitsuste ühise otsuse alusel.

Nõukogude valitsuse visa võitlus kooskõlastatud otsuste vastuvõtmise eest, mis puudutasid Saksamaa ja fašismi ikkest vabastatud maade suhtes rakendatava poliitika kõige tähtsamaid küsimusi niihästi fašismi purustamise kui ka demokraatliku maailma ülesehitamise huvides, lõppes sellega, et Ühendriikide ja Inglismaa valitsused võtsid vastu nende küsimuste lahendamise nõukoguliku joone.

Seejärel kutsuti kokku kolme valitsuse juhtide Teherani konverents, mis toimus 28. novembrist kuni 1. detsembrini 1943.

Teherani konverentsil olid Roosevelt ja Churchill sunnitud andma oma nõusoleku teise rinde avamiseks fašistliku Saksamaa vastu ja Inglise-Ameerika vägede maandamiseks Prantsusmaal hiljemalt 1. maiks 1944. Peale selle räägiti Teherani deklaratsioonis ka kolme suurriigi sõjajärgsest koostööst.

Targa stalinliku välispoliitika tagajärjel nurjusid seega vaenlase katsed lõhestada hitlerivastast koalitsiooni.

Tark stalinlik välispoliitika sundis Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide valitsusi võtma osa sõjast Saksamaa vastu kuni Saksamaa purustamiseni.

Telgitagused läbirääkimised, mida sel ajal pidasid Churchill ja Roosevelt Kairos Hiina ja Türgi reaktsiooni peameeste Tšiing Kai-ši ja Inönuga, ei suutnud aidata inglise-ameerika imperialiste nende reetlike plaanide teostamises.

Oma ettekandes Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 26. aastapäevast 6. novembril 1943 rõhutas seltsimees Stalin, et sõjajärgse demokraatliku maailma ülesehitamise põhimõtete suhtes jääb Nõukogude valitsuse poliitika muutumatuks ja seisab järgmistes ülesannetes:

«1) vabastada Euroopa rahvad fašistlikest röövvalduta-

jaist ja abistada neid fašistlike orjastajate poolt tükeldatud rahvusriikide taastamisel — Prantsusmaa, Belgia, Jugoslaavia, Tšehhoslovakkia, Poola, Kreeka ja teiste saksa ikke all viibivate riikide rahvad peavad uuesti saama vabaks ja iseseisvaks;

2) anda Euroopa vabastatud rahvastele täielik õigus ja vabadus ise otsustada oma riigikorra küsimus;

3) võtta tarvitusele abinõud selleks, et kõik fašistlikud roimarid, kes on süüdi praeguses sõjas ja rahvaste kannatustes, millisel maal nad ka ennast ei varjaks, kannaksid ranget karistust ja kättetasumist kõigi nende poolt kordasaadetud roimade eest;

4) kehtima panna Euroopas säärane kord, mis teeks täiesti võimatuks uue agressiooni Saksamaa poolt;

5) luua Euroopa rahvaste vastastikusele usaldusele ja vastastikusele abile rajanev kestav majanduslik, poliitiline ja kultuuriline koostöö sakslaste poolt purustatud majanduse ja kultuuri taastamise eesmärgil.»¹

Seltsimees Stalini poolt välja kuulutatud suur demokraatliku rahu programm ja teade, et Nõukogude Liit ei taandu võitlusest selle programmi elluviimise eest, soodustasid fašistide poolt okupeeritud maade rahvaste vabastusvõitluse veelgi suuremat tõusu.

Nõukogude inimeste kangelaslik võitlus oma kodumaa iseseisvuse eest nii Isamaasõja rindel kui ka vaenlase tagalas — fašistide poolt ajutiselt okupeeritud territooriumil — näitas orjastatud Euroopa rahvastele, et saksa anastajaid on võimalik puruks lüüa ja et see on ainus tee fašistlikust orjusest vabanemiseks.

Sakslaste purustamine Moskva all oli tähtsaimaks teguriks, mis elustas okupeeritud Euroopa rahvaste rahvuslikku vabastusvõitlust ja fašismivastast võitlust fašistliku Saksamaa satelliitriikides. Saksa vägede lüüasaamine Stalingradi all sai selleks otsustavaks teguriks, mis andis Euroopa rahvaste rahvuslikule vabastusvõitlusele suure hoo.

Saksa ja itaalia fašismi vastu võitlevate jõudude eesotsas kõigis maades seisid kommunistlikud parteid, kes ühendasid endi ümber kõik vastupanujõud.

Hinnates seda asjaolu ütles seltsimees Stalin juba pärast sõja lõppu: «Kommunistide mõju kasvu ei saa pidada

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 102.

juhuslikuks. Ta kujutab enesest täiesti seaduspärast nähtust. Kommunistide mõju on kasvanud sellepärast, et fašismi võimutsemise raskeil aastail Euroopas osutusid kommunistid ustavaiks, julgeiks, ennastsalgavaiks võitlejaiks fašistliku režiimi vastu, rahvaste vabaduse eest.»¹

Fašistlikud okupandid ja nende ideelised liitlased — degoollased Prantsusmaal, Tito ja Rankovitš Jugoslaavias, poola emigrantliku kliki agendid Poolas jne. — püüdsid igati nurja ajada vastupanujõudude tegevust okupeeritud Euroopas ja reetsid gestapole paremaid võitlejaid. Ent võitlejate esimestes ridades sammuvate kommunistide üleskutse peale tugevdasid rahvahulgad oma lööke vaenlase pihta. Selles võitluses hukkusid kommunistlike parteide paremad pojad, kuid võit lähenes. Fašistliku okupatsiooni ajal Prantsusmaal kaotas Prantsuse Kommunistlik Partei lahingutes okupantide vastu 75 000 liiget. Sellega teenis ta enesele Prantsusmaa vabaduse ja iseseisvuse tõelise kaitsja suurematu kuulsuse.

Võitluses fašismi vastu kaotas Tšehhoslovakkia Kommunistlik Partei 25 000 liiget. Kommunistid juhtisid võitlust oma rahva vabaduse ja iseseisvuse eest ka Poolas, Kreekas, Rumeenias, Bulgaarias, Belgias ja teistes fašistide poolt okupeeritud maades.

Mida tugevamaid lööke andis Nõukogude Armeed vaenlasele, seda tugevamaks muutus Euroopa rahvaste võitlus alatu saksa fašismi ja tema kaasosaliste vastu.

NSV Liidu välispoliitika Suure Isamaasõja otsustavate võitude aastal

1944. aasta läks ajalukku kui Nõukogude Armeed otsustavate võitude ajajärk, kui kümne stalinliku löögi aasta, mille tagajärjeks oli hitlerlaste purustamine Leningradil; soomlaste purustamine Karjalas ja Kaug-Põhjas; Krimmi ja Paremkalda-Ukraina, Baltimaade ja Valgevene vabastamine, Rumeenia ja Bulgaaria vabastamine; sissetung sügavale Ungarisse ja sakslaste väljaajamine Jugoslaaviast.

Nõukogude Armeed vabastas Jugoslaavia ja hõivas Belg-

¹ Seltsimees J. Stalini intervjuu «Pravda» kirjasaatjale hr. Churchilli kõne kohta, «Rahva Häälel» 14. märtsist 1946

radi. 1943. aastal saatis Churchill oma poja Randolfi eri-ülesandega Tito juurde ning hiljem kohtus viimasega isegi isiklikult. Reetur Tito kuritegelik sobing Churchilliga ja saksa gestapoga jugoslaavia partisanide kõikvõimalikuks hävitamiseks sõja kõige raskematel silmapilkudel ei suutnud peatada Jugoslaavia vabastamist Nõukogude vägede poolt.

Oma käskkirjas 23. veebruaril 1944 märkis seltsimees Stalin, et kuigi NSV Liit võitleb ikka veel üksi Saksamaa peajõudude vastu, on Saksamaa viidud katastroofi äärel. «Nüüd on vististi kõigil juba selge, et hitlerlik Saksamaa liigub peatamatult katastroofi poole.»¹

Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide valitsused ei võinud enam saboteerida teise rinde avamist Euroopas. Kujunenud sõjaline olukord näitas, et Nõukogude Liit suudab ilma «liitlaste» abita, ainult omaenese jõududega okupeerida kogu Saksamaa ja vabastada Prantsusmaa.

Inglise-Ameerika valitsejad olid mures, et kui nad ei alusta sõjalisi operatsioone Euroopas, siis ei pääse nad Saksamaale ja võivad «kaotada» ka Prantsusmaa, kus kommunistliku partei juhtimisel prantsuse rahva vabastusvõitlus üha kasvas. Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsused kartsid, et Nõukogude rindel lüüasaamiste tõttu nõrgenenud sakslased ei suuda Prantsusmaal püsima jääda ja et prantsuse rahvas kommunistide juhtimisel hävitab saksa okupantide riismed Prantsusmaal ning võtab võimu oma kätte.

1944. aasta juunis maandasid inglased ja ameeriklased suure dessandi Põhja-Prantsusmaal. See sündis terve aasta hiljem, kui purustatud hitlerlikud väed olid hakanud taanduma Nõukogude Armeed järjest kasvavate hoopide all.

Teine rinne loodi olukorras, kus hitlerlik Saksamaa hoidis kogu läänerindel ainult 75 pooleldi komplekteeritud ja lahinguvõimelt nõrka diviisi, kuna Nõukogude rindel võitles samal ajal rohkem kui 200 Saksa diviisi.

1944. aasta veebruaris võeti NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgul seltsimees Molotovi ettekande põhjal vastu suure ajaloolise tähtsusega otsus Riigikaitse Rahvakomisariaadi ja Välisasjade Rahvakomissariaadi ümberkujudamise kohta üleliidulisest rahvakomissariaatidest liiduvabariiklikeks rahvakomissariaatideks.

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 110.

Oma aruandes NSV Liidu Ülemnõukogule ütles seltsimees Molotov: «Praegu on olukord liiduvabariikide välissuhete küsimuses sootuks teine, kui kaks aastakümnet tagasi, millal moodustati Nõukogude Liit. Küsimus on kasvanud välja vabariikide elulistest vajadustest ning tema lahendamise dikteerivad Liidu kui terviku huvid.»¹ See tähendas, et Nõukogude valitsus oli sõja käigus ette näinud kõigi vajalike abinõude rakendamist selleks, et Nõukogude Liidul võiks sõjajärgses maailmas täielikult olla niisugune koht, mis sobib talle kui võimsale suurriigile, kes purustas fašistliku reaktsiooni, ja lõpuks et agressiivsed jõud ei saaks kasutada diplomaatilisi takistusi nõukogude rahva õiguste piiramiseks rahvusvaheliste küsimuste otsustamisel.

«Tuleb konstateerida,» ütles seltsimees Molotov, «et spetsiaalsete juhiste sätete puudumist Nõukogude Konstitutsioonis liiduvabariikide välissuhete kohta, samuti nende riikide õiguse kohta vahetada esindajaid teiste riikidega, on mõnikord tõlgendatud nii nõukogude vabariikide kui ka Nõukogude Liidu kui terviku huvide otseseks kahjuks. Esitatakse täiendus likvideerib seda laadi asjaolud.»²

Purustades Saksa ja Rumeenia vägesid ning liikudes läände, jõudsid Ukraina III rinde väed 1944. aasta märtsi lõpuks NSV Liidu piirideni Pruti jõel ja, jätkates vaenlase jälitamist, ületasid Pruti ning astusid Rumeenia territooriumile.

Seoses Nõukogude Armeega astumisega Rumeenia territooriumile esines NSV Liidu välisasjade rahvakomissar V. M. Molotov 2. aprillil 1944 Nõukogude valitsuse nimel avaldusega nõukogude ja välismaa ajakirjanduse esindajatele.

Avalduses oli öeldud, et võideldes vaenlasega oli Nõukogude Armeega sunnitud astuma Rumeenia territooriumile ja jälitama vaenlast kuni selle täieliku purustamiseni ja kapituleerumiseni.

Avalduses öeldi edasi: «Sellega seoses teatab Nõukogude valitsus, et tema eesmärgiks ei ole Rumeenia territooriumi mõne osa omandamine ega Rumeenias kehtiva

¹ V. M. Molotov, Riigikaitse Rahvakomissariaadi ja Välisasjade Rahvakomissariaadi ümberkujundamisest üleliidulistest liiduvabariiklikeks rahvakomissariaatideks, «Pravda» 2. veebruarist 1944.

² Sealsamas.

ühiskondliku korra muutmine, vaid et Nõukogude vägede astumise Rumeenia piiridesse on dikteerinud ainuüksi sõjalised vajadused ja vastase vägede jätkuv vastupanu.»¹

Sellel Nõukogude valitsuse avaldusel oli tohutu rahvusvaheline tähtsus. See avaldus kinnitas neid suuri progressiivseid eesmärke, mille nimel Nõukogude Armeed sõdis fašismi vastu. See kinnitas Nõukogude Liidu poliitika joont, mis taotles mittevaheseisemist nii suurte kui väikeste rahvaste siseasjadesse.

Rumeenia vägede lüüasaamine ja Nõukogude vägede astumine Rumeenia territooriumile tähendas, et oli alanud rumeenia rahva vabastamine Nõukogude vägede poolt. See asjaolu hirmutas ära Rumeenia kodanlikud ringkonnad. Rumeenia reaktsioon otsustas end «päästa» inglaste-ameeriklaste abil. Rumeenia kodanlikud parteid pöördusid instruktsioonide ja abi saamiseks Kairosse, mis oli tollal inglise-ameerika imperialismi rahvusvaheliste intriigide keskuks. Churchill omakorda saatis Rumeeniasse inglise salaluure ohvitseri, kes maandati lennukelt langevarjudel, et instrueerida rumeenia reaktsiooni peamehi. Rumeenia reaktsioon venitas lõpmatuseni vaherahu sõlmimist NSV Liiduga, oodates asjatult Inglise-Ameerika õhuhudessandi tulekut.

Monarhistliku režiimi päästmiseks oli Rumeenia kuningas sunnitud viimasel silmapilgul vastu võtma kommunistide nõudmise Antonescu diktatuuri kõrvaldamiseks.

1944. aasta 23. augustil areteerisid kommunistliku partei poolt organiseeritud relvastatud patriootide rühmad Antonescu, ja Rumeenia armee liitus Nõukogude Armeega-vabastajaga.

24. augustil Rumeenia uus valitsus eesotsas reaktsionääri Sanatescuga, keda kuningas oli volitanud valitsust kujundama, teatas, et Rumeenia astub sõjast välja ja soovib teha rahu.

Vastuseks sellele ettepanekule teatas Nõukogude valitsus, et ta peab vajalikuks taastada Rumeenia iseseisvus ja et Nõukogude Armeed säilitab Rumeenia relvastatud jõud juhul, kui Rumeenia astub sõtta sakslaste või ungarlaste vastu Transilvaania vabastamiseks. 25. augustil võttis Rumeenia vastu Nõukogude valitsuse poolt esitatud vahe-

¹ Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, II kd., lk. 105 (v. k.).

rahu tingimused, milles oli ette nähtud ka vahekordade katkestamine hitlerlastega ning sõjategevus nende vastu koos Nõukogude Armeega; Nõukogude-Rumeenia 1940. aasta piiri taastamine; kahjustuste tasumine; liitlasvägede vaba liikumine Rumeenias; Transilvaania Ungarile üleandmise kokkuleppe annulleerimine ja Nõukogude Armeega ühine sõda Transilvaania vabastamiseks.

Nende tingimuste alusel kirjutati Moskvas 1944. aasta 12. septembril alla kokkulepe vaherahu kohta Rumeeniaga. Peale selle nõustus Nõukogude valitsus sellega, et Rumeenia ei tasu mitte täielikult, vaid ainult osaliselt seda kahju, mis ta oli tekitanud Nõukogude Liidule sõjategevuse ja okupatsiooni läbi. Osaline summa määrati kindlaks 300 miljonile dollarile, ja see tuli kustutada kaupadega kuue aasta jooksul.

Rumeenia väed eesotsas Tudor Vladimirescu nimelise vabatahtlike diviisiga, mis loodi Nõukogude Liidu territooriumil, võtsid osa võitlusest hitlerliku Saksamaa purustamiseks õlg õla kõrval võiduka Nõukogude Armeega.

Samal 1944. aastal palus vaherahu Nõukogude Armeepoolt purustatud Soome, kes teatas, et ta tahab loobuda sõjast. 4. septembril 1944 võttis Soome vastu Nõukogude valitsuse eeltingimused Saksamaast lahkulöömise ja Saksa vägede Soomest väljaviimise kohta hiljemalt 15. septembriks 1944 ja kuulutas sõjategevuse lõpetatuks alates 4. septembrist 1944 kogu Soome vägede paiknemise ulatuses. Seejärel kirjutati 19. septembril 1944 Moskvas alla kokkulepe vaherahu kohta Soomega.

Kokkuleppe järgi oli Soome kohustatud desarmeerima kõik Soome jäänud Saksamaa sõjavõid ja andma nad Nõukogude vägede ülemjuhatusale üle sõjavangidena. Selle teostamisel oli Nõukogude valitsus nõus Soome sõjaväge abistama.

Edasi kohustus Soome andma Nõukogude Armeepoolsele käsutusse oma lennukid sõjapidamiseks Saksamaa vastu; rentima Nõukogude Liidule Nõukogude sõja-merebaasi loomiseks maa- ja veelad Porkkala-Uddi rajoonis; andis Nõukogude Liidule tagasi Petsamo piirkonna ning kohustus tasuma kahjud 300 miljoni dollari ulatuses, mis Soome oli tekitanud Nõukogude Liidule, kusjuures kahjutasu tuli kustutada kaupadega kuue aasta jooksul. Soome tunnustas ja kinnitas Nõukogude-Soome piiri, mis oli kindlaks määratud Nõukogude-Soome lepinguga 1940. aasta 12. märtsist.

Alates 1941. aastast töötas fašistlik Bulgaaria valitsus kogu sõja kestel koos hitlerliku Saksamaaga ja abistas hitlerlasi nende röövsõjas Nõukogude Liidu vastu. 1944. aasta kevadest alates, kui Saksamaa sõjaline seisukord järsult halvenes, suurendas Bulgaaria valitsus oma abi hitlerlastele veel rohkem, andes nende käsutusse kogu Bulgaaria territooriumi sõjategevuseks Nõukogude Liidu vastu.

Juba Nõukogude noodis Bulgaariale 1944. aasta 17. aprillist rõhutati seda tõsiasja ja tehti Bulgaaria valitsusele ettepanek viivitamatult lõpetada Bulgaaria territooriumi ja sadamate kasutamine hitlerliku Saksamaa poolt Nõukogude Liidu vastu.

Vastuses sellele noodile 24. aprillil eitas Bulgaaria valitsus täiesti ilmseid tõsiasju ja teatas silmakirjalikult, et ta soovib säilitada Nõukogude Liiduga lojaalseid ja sõbralikke suhteid.

1944. aasta augustiks oli sõjategevus hitlerliku armee vastu lähenenud Bulgaaria piiridele. Bulgaaria valitsuse soodustusel laiendas Saksa väejuhatuse Bulgaaria territooriumi kasutamist tunduvalt, et abistada oma vägede grupeeringut lõunas. Selles uues olukorras oleks ainuüksi Bulgaaria täielik lahkulöömine hitlerlikust Saksamaast võinud kindlustada Bulgaaria igasuguse abi lõpetamist hitlerlikule Saksamaale selle sõjas NSV Liidu vastu.

12. augustil 1944 hoiatas Nõukogude valitsus veel kord Bulgaaria valitsust, et «kui Bulgaaria mõtleb kuidagi ummikust pääseda, siis praegusel ajal saab küsimus seista ainult Bulgaaria lahkulöömises Saksamaast... Nõukogude valitsus ootab sellele küsimusele vastust ja loodab, et Bulgaaria valitsus ei venita selle hüsimuse lahendamist».¹

Kuid Bulgaaria fašistlik valitsus ignoreeris seda juhust ja, vastupidi, jätkas Saksa vägede läbilaskmist Rumeenia territooriumile. Sellest kõneldi uuesti Nõukogude noodis Bulgaariale 30. augustist 1944. Bulgaaria valitsus ei teinud vajalikke järeldusi ka sellest Nõukogude valitsuse avaldusest ja jätkas Saksamaa otsesest abistamist. 5. septembril 1944 andis välisasjade rahvakomissar V. M. Molotov Nõukogude valitsuse ülesandel Bulgaaria saadikule NSV Liidus üle noodi, milles öeldi, et Bulgaaria on üle kolme aasta tegelikult abistanud Saksamaad sõjas Nõukogude Liidu vastu. Nõukogude valitsus on arvestanud seda asjaolu, et

¹ Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, II kd., lk. 198 (v. k.).

väikesel riigil oli raske ennast kaitsta Saksamaa võimsate relvastatud jõudude vastu sel ajal, kui Saksamaa käes oli peaaegu kogu Euroopa, ja sellepärast Nõukogude valitsus salliski niisugust olukorda. 1944. aasta suvel aga tekkis Saksamaa relvastatud jõudude seisundis kriis ja Saksamaa olukord muutus katastroofiliseks. Saksamaa kaotas mitte ainult Itaalia ja Prantsusmaa, vaid tema killast langes ära ka Rumeenia ja langeb ära Soome. Saksamaa on sõja lõplikult kaotanud.

Sellises muutunud olukorras, märgiti Nõukogude noodis, oleks võinud oodata, et Bulgaaria otsustab kasutada soodsat silmapilku ja Rumeenia ning Soome eeskujul loobub saksasõbralikust poliitikast, katkestab sidemed Saksamaaga ja liitub hitlerivastase koalitsiooniga. Kuid Bulgaaria valitsus abistab siiski hitlerlikku Saksamaad, päästab selle taganevaid väeosi jälitamise eest ning annab neile baasi Bulgaaria territooriumil.

Kõik see on toimunud olukorras, kus Bulgaaria valitsusel oli täielik võimalus ilma Saksamaad kartmata temast lahku lüüa ja päästa seega oma maa hukkumisest.

«Selletõttu,» öeldi Nõukogude noodis, «ei pea Nõukogude valitsus enam võimalikuks säilitada suhteid Bulgaariaga, vaid katkestab igasugused suhted Bulgaariaga ja teatab, et mitte ainult Bulgaaria ei ole sõjaseisukorras Nõukogude Liiduga, kuna tegelikult oli ta varemgi sõjaseisukorras NSV Liiduga, vaid et nüüdsest peale on ka Nõukogude Liit sõjaseisukorras Bulgaariaga.»¹

Pärast seda, kui Nõukogude väed ületasid Rumeenia-Bulgaaria piiri, tungisid sügavale Bulgaaria territooriumile ja hõivasid Bulgaaria territooriumil rea linnu, kuulutas Bulgaaria valitsus 8. septembril 1944 sõja Saksamaale ja pöördus vahepeale palvega Nõukogude valitsuse poole. Nõukogude valitsus võttis Bulgaaria palve läbivaatamisele.

Kuid ka Bulgaarias eneses toimusid samal ajal tähtsad sündmused. Ööl vastu 9. septembrit 1944 toimus kommunistide juhtimisel Sofias ja teistes Bulgaaria linnades bulgaaria rahva võidukas relvastatud ülestõus, mille tulemusel kukutati fašism ja kehtestati rahva võim Isamaarinde näol. Bulgaaria uus rahvavalitsus asus esimesest päevast peale tõsiselt sõdima hitlerliku Saksamaa vastu, ja sellega andis

¹ Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, II kd., lk. 183 (v. k.).

Bulgaaria oma panuse fašistliku Saksamaa lõplikuks purustamiseks.

Kuulutanud 5. septembril 1944 sõja fašistlikule Bulgaariale, päästis Nõukogude Liit bulgaaria rahva tükeldamisest ja orjastamisest, mida valmistasid ette inglise-ameerika imperialistid Kairos.

«Rahva võidukas ülestõus 9. septembril ja vaprate Nõukogude vägede tulek Bulgaariasse,» ütles seltsimees Dimitrov oma ettekandes 1948. aastal Sofias, «hoidis ära meie maa okupeerimise inglaste ja ameeriklaste poolt, mis oli ette valmistatud Kairos Muravjevi-Gitsevi-Musanovi-Burovi valitsuse nõusolekul ja millest võib-olla oleksid osa võtnud ka Türgi ja Kreeka väed. Isamaarinne hoidis ära Bulgaaria tükeldamise, mis oli projekteeritud suur-kreeka šovinistide ja nende kõrgete hooldajate röövellike nõudmiste rahuldamiseks.»¹

28. oktoobril 1944 kirjutati Moskvas alla vahepeale kokkulepe Bulgaariaga. Kokkuleppes oli ette nähtud Nõukogude vägede jätmine Bulgaaria territooriumile kuni rahulepingu allakirjutamiseni. Sel asjaolul oli otsustav tähtsus Bulgaaria edaspidisele saatusele. «Vapper Nõukogude Armee,» ütles V. Kolarov, «hoidis ära Bulgaaria muutumise vaenulike imperialistlike jõudude saagiks. Vastasel korral oleks ta saatust olnud palju raskem kui seda on Kreeka saatust.»

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 27. aastapäeva ettekandes 6. novembril 1944 seltsimees Stalin, tehes möödunud aastast kokkuvõtet, märkis, et see aasta oli saksa-vastase rinde tugevdamise ja laiendamise aastaks, mis väljendus mitte ainult selles, et Soome, Rumeenia ja Bulgaaria olid löödud välja sõdijate ringist, vaid ka selles, et nad löid Saksamaast lahku ja kuulutasid talle sõja. «Sõja Saksamaaga,» ütles seltsimees Stalin, «võidavad Ühendatud Rahvad, — selles ei saa praegu enam mingit kahtlust olla.»²

Hitlerliku Saksamaa purustamine.

NSV Liidu välispoliitika Suure Isamaasõja lõppetapil

Sõja viimane etapp hõlmab ajajärku 1944. aasta lõpust kuni teise maailmasõja lõpuni. See oli Nõukogude Liidu lõplike võitude ajajärk hitlerliku Saksamaa üle.

¹ «За протшнѡи мир, за народнују демократију», 1. aprillist 1948.

² J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 133.

See oli ajajärk, millal Nõukogude Armeed — tänu Nõukogude tagala kangelaslikule tööle — oli hitlerlikust armeest tunduvalt paremini relvastatud mitte ainult relvade kvaliteedi, vaid ka relvastuse hulga poolest.

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa imperialistid petsid oma maade rahvaid valeteadetega rikkalikust abist, mida Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa olevat andnud Nõukogude Liidule. Tegelikult oli see abi äärmiselt tühine ega suutnud praktiliselt avaldada mingisugust mõju hitlerliku Saksamaa purustamisele.

«Samuti nagu Punaarmee saavutas pikas ja raskes võitluses üks ühe vastu sõjalise võidu fašistlike vägede üle, nõnda on Nõukogude tagala töötajad saavutanud oma heitluses hitlerliku Saksamaa ja ta käsilastega majandusliku võidu vaenlase üle.»¹

Sõja-aastail Nõukogudemaa sõdis ja ehitas. Mitte ühekski päevaks ei lakanud töö uute tööstusettevõtete, kaevanduste, kõrgahjude ja elektriijaamade ehitamisel.

Sõja kolme viimase aasta jooksul tootis Nõukogude lennukitööstus 120 000 lennukit, kuna Saksamaa samal ajal ainult 80 000. Saksamaa tootis 260 800 iga liiki suurtükki, sellal kui Nõukogude Liit üksnes kolme viimase sõja-aastaga tootis 360 000 suurtükki.

Sõja ajal tootis Saksamaa kuni 1944. aastani iga aasta 2,6 miljonit vintpüssi, Nõukogude tööstus tootis aga aastas kuni 450 000 kerge- ja raskekuulipildujat, üle 3 miljoni vintpüssi ja ligi 2 miljonit automaatpüssi. Üksnes 1944. aastal valmistati Nõukogude Liidus 240 miljonit mürsku, pommi ja miini ning 7400 miljonit padrunit. Soomusautode ja tankide üldtoodang oli Saksamaal 1944. aastal 1,5—2 korda väiksem kui Nõukogude Liidus.

«Rikastatud kolmeaastase sõja kogemustega, vallates täiuslikult operatiivse manööverdamise kõiki keerukaid vorme ja kõigi relvaliikide lahingu taktikalisi võtteid koos sõjatehnika hiiglasuure ja oskusliku massilise koondamisega vajalikes suundades, võitis Nõukogude Armeed sel ajajärgul lühikese ajaga kõik püsivad kindlustused Ida-Preisimaal ja kesksuunas — Vislast kuni Berliinini. Need kindlustused, mis oma võimsuselt ei jäänud maha tuntud «Siegfriedi liinist», ja mida hitlerlik väejuhatas pidas võitma-

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 128.

tuks valliks, ei suutnud siiski peatada, ega isegi mitte pidurdada Nõukogude vägede pealetungi.»¹

1944. aasta detsembri lõpul võtsid hitlerlikud väed ette pealetungi läänerindel ja asetasi Inglise-Ameerika väed raskesse olukorda.

Sellega seoses pöördus Churchill 1945. aasta 6. jaanuaril J. V. Stalini poole läkitusega, milles ta kirjutab, et liitlasvägede olukord läänes on väga raske, et nad on kaotanud initsiatiivi, ja küsis, kas inglased ja ameeriklased võivad loota jaanuarikuu kestel venelaste suurt pealetungi Visla rindel või kuskil teises kohas.

7. jaanuaril saatis J. V. Stalin Churchillile vastuse. Selles öeldi, et kuigi ilmastik ei ole pealetungiks soodne, kuid arvestades Inglise-Ameerika vägede olukorda läänerindel, otsustas Vägede Ülemjuhatus ilmastikule vaatamata alustada laialdast pealetungi kogu keskriinde ulatuses hiljemalt jaanuari teisel poolel.

12. jaanuaril 1945 algas Nõukogude vägede suur pealetung laial rindel Läänemerest kuni Karpaatideni. Läks liikvele 150 Nõukogude diviisi koos suure hulga suurtükija lennuväega, kes murdsid 1200 kilomeetri ulatuses läbi sakslaste võimsast kaitsest, mille need olid loonud rea aastate vältel. Nõukogude väed paiskasid Saksa väed kaugele läände, jõudsid Visla ja Oderi alamjooksuni ning tungisid kiiluna sügavale Saksa Sileesiasse.

Juba 12. jaanuaril võttis Saksa väejuhatus läänerindelt ära tunduva osa oma vägesid, sealhulgas 5. ja 6. tankiarmee, ning paiskas nad itta, pealetungivate Nõukogude vägede vastu. Saksa vägede pealetung läänes oli seega nurjunud.

Pealetungi 40 päeva jooksul 1945. aasta jaanuaris-veebruaris vabastas Nõukogude Armeed täielikult Poola ja tunduva osa Tšehhoslovakkia territooriumist, vallutas Budapesti ja lõi sõjast välja Ungari — Saksamaa viimase liitlase Euroopas, vallutas suure osa Ida-Preisimaast ja Saksa Sileesiast ning murdis enesele tee Berliini lähiste — Brandenburgi ja Pommerisse.

Lähenes hitlerliku Saksamaa täielik purustamine.

Sõjajärgse demokraatliku rahu saavutamise huvides ja selleks, et luua olukord, kus Saksamaa ei suudaks enam

¹ K. Vorosilov, Suure Isamaasõja geniaalne väejuht, Tallinn, 1951, lk. 8.

taastada oma sõjalist võimsust ega arendada uut agressiooni; samuti selleks, et välja töötada ühine joon rahvusvahelise poliitika tähtsates küsimustes, ja et rahuldada tungivat vajadust kiiremini lõpetada teine maailmasõda, sealhulgas ka sõda Vaiksel ookeanil ja Hiinas, oli otse hädavajalik kokku kutsuda kolme valitsuse juhtide nõupidamine.

4.—12. veebruarini 1945 toimus Jaltas kolme liitlasriigi — Nõukogude Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa — valitsuse juhtide Krimmi konverents, kus kohtusid J. V. Stalin, F. Roosevelt ja W. Churchill välisministrite, vägede staabiülemate ja teiste nõunike osavõtul.

Konverents võttis vastu ja avaldas kommünikee, mis koosnes 9 osast.

Esimeses osas räägiti plaanidest, mis koostati ja kooskõlastati ühise vaenlase — Saksamaa purustamiseks.

Järgmistes osades räägiti sellest, et kolme valitsuse juhid leppisid kokku tingimusteta kapitulatsiooni tingimuste sundusliku täitmise plaanides ja et pärast lüüasaamist okupeeritakse Saksamaa tsoonide viisi. Üksikute tsoonide administratsiooni ja kontrolli koordineerimist teostab Kesk-Kontrollkomisjon, mis koosneb kolme riigi vägede ülemjuhatajatest. Neile võidakse juurde kutsuda Prantsusmaa esindaja.

Kommünikees öeldi samuti, et «vankumatuks eesmärgiks on saksa militarismi ja natsismi hävitamine ning tagatiste loomine selleks, et Saksamaa ei suudaks enam kunagi rikuda kogu maailma rahu». Otsuses öeldi, et pärast Saksamaa lüüasaamist teostatakse seal saksa militarismi ja natsismi hävitamise poliitikat. Kõiki sõjaroimareid karistatakse õiglaselt ja kiiresti ja Saksamaalt nõutakse natuuras sisse hüvitused nende kahjude eest, mis sakslased oma purustus- tega on tekitanud.

Reparatsioonide sissenõudmiseks Saksamaalt otsustati luua kahjude hüvitamise komisjon asukohaga Moskvas. Seejuures — nagu märgiti protokollis — «leppisid Nõukogude ja Ameerika delegatsioonid kokku järgmises: «Oma töö algstaadiumis võtab Reparatsioonide Moskva Komisjon arutluse aluseks Nõukogude valitsuse ettepaneku, et reparatsioonide üldsumma... peab moodustama 20 miljardit dollarit ja et 50 protsenti sellest summast läheb Nõukogude Liidule.»»

Konverents võttis vastu «Deklaratsiooni vabastatud Euroopa kohta», milles öeldi, et «deklaratsioon näeb ette

kolme suurriigi poliitika ja nende tegevuse kooskõlastamist vabastatud Euroopa poliitiliste ja majanduslike probleemide lahendamisel vastavalt demokraatlikele põhimõtetele».

Deklaratsioonis teatasid kolme suurriigi valitsuse juhid, et nad leppisid omavahel kokku kooskõlastatud poliitikas, mille eesmärgiks on «abistada rahvaid, kes on vabastatud natsistliku Saksamaa ülevõimust, või endiste teljeriikide-satelliitide rahvaid Euroopas sel juhul, kui nad lahendavad oma elulisi poliitilisi ja majanduslikke probleeme demokraatlikult». Sealjuures peab aga Euroopas valitsema niisugune kord, «mis võimaldab vabastatud rahvastel hävitada natsismi ja fašismi viimasedki jäljed ja luua demokraatlikud institutsioonid omaenese valikul».

Selle saavutamiseks kolm valitsust taotleavad, et vabastatud Euroopas loodaks vabade valimiste alusel niisugused valitsused, kes esindavad elanikkonna kõiki demokraatlikke elemente ja vastavad rahva taatele.

Kolme suurriigi valitsuse juhid teatasid edasi, et nad kinnitavad «otsustavust luua koostöös teiste rahuarmastavate rahvastega õiguse põhimõtetele ehitatud rahvusvaheline kord, mis on pühendatud inimkonna rahule, julgeolekule, vabadusele ja üldisele heaolule».¹

Konverents pidas vajalikuks, et kolme valitsuse välisministrid tuleksid regulaarselt kokku nõupidamiseks iga 3 või 4 kuu järel. Selleks tuleb luua alaline mehhanism kolme välisministri nõukogu näol.

Krimmi konverentsil kooskõlastati ka Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni küsimus, samuti Poola, tema piiride ja Poola Ajutise Valitsuse tunnustamise küsimused. Peale selle kooskõlastati küsimus Nõukogude Liidu sõtta astumisest Jaapani vastu ja selle sõttaastumise tingimustest. Kooskõlastatud otsuse vastav osa avaldati 1946. aasta veebruaris.

Krimmi konverentsi otsused lõppesid avaldusega, et Krimmi nõupidamine kinnitas suurriikide ühist tahet säilitada ja tugevdada järgneval rahuajal eesmärkide ja tegevuse ühtsust ja et see on nende pühaks kohustuseks maailma rahvaste ees. Selleks pidi jätkuma koostöö ja vastastikune arusaamine kolme riigi ja kõigi rahuarmastavate rahvaste vahel, et saavutada kindel ja kestev rahu.

¹ NSV Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, III kd., lk. 102—106 (v. k.).

Olgugi, et Krimmi konverentsi otsused olid sõjajärgse demokraatliku maailma korraldamise tähtsaimateks teguriteks, täitis neid kohusetundlikult ainuüksi Nõukogude Liidu valitsus. Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsused kirjutasid küll Krimmi otsustele alla, kuid ei mõelnud üldse neid täita. Nad kirjutasid alla ainult poliitilise kasu eesmärgil, selleks et petta nii oma kui ka teisi demokraatlikke rahvaid, sest Euroopas ja Aasias käimas oleva sõja olukorras polnud Ühendriikide ja Inglismaa valitsustel võimalik keelduda vastu võtmast tervet rida tähtsaid kooskõlastatud otsuseid.

Pärast seda, kui Nõukogude valitsus oli katkestanud diplomaatilised suhted Poola emigrantliku valitsusega Londonis, ei lõpetanud Poola emigrantlik valitsus oma räpast nõukogudevastast tegevust.

Mis puutub Nõukogude valitsusse, siis tema suhtumine tulevasse Poolasse jäi muutumatuks. Sellest suhtumisest kõneles seltsimees Stalin oma vastuses inglise korrespondendile Parkerile 1943. aasta 4. mail. J. V. Stalin ütles, et NSV Liidu valitsus tahab Poolat näha tugevana ja iseseisvana ning et NSV Liidu ja Poola vahelised suhted peavad pärast sõda baseeruma «kindlate heanaaberlike suhete ja vastastikuse lugupidamise alusel või, kui seda soovib poola rahvas, — vastastikuse abistamise liidu alusel».¹

Lähenes fašistliku Saksamaa lõplik purustamine ning Poola emigrantlik valitsus Londonis tegi 1944. aasta 5. jaanuaril avalduse, et ta ei tunnista Poola piire, mis kehtestati 1939. aastal. Nõukogude valitsus teatas TASS-i kaudu, et «Lääne-Ukraina ja Lääne-Valgevene astumine Nõukogude Liidu koosseisu sugugi ei rikkunud Poola huvisid, vaid, vastupidi, lõi kindla aluse poola rahva tugevaks ja püsivaks sõpruseks naabruses asuvate ukraina, valgevene ja vene rahvastega». Teadaandes öeldi edasi, et Nõukogude valitsus on korduvalt teatanud, et ta pooldab tugeva ja iseseisva Poola taassündi ning sõprust Nõukogude Liidu ja Poola vahel ja et «nüüd avaneb Poola kui tugeva ja iseseisva riigi taassünni võimalus. Ent Poola ei tohi taasündida Ukraina ja Valgevene maade anastamise teel, vaid sel teel, et Poolalt sakslaste poolt ära võetud põlisel Poola maad antakse tagasi Poola riigi koosseisu». Teadaandes rõhutati samuti, et Poola emigrantlik «valitsus» on

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 86.

irdunud oma rahvast, pole võimeline looma sõbralikke vahekordi Nõukogude Liiduga, on osutunud võimetuks organiseerima Poolas eneses võitlust saksa vallutajate vastu ning oma ebaõige poliitikaga soodustab saksa okupante.¹

Seda Nõukogude valitsuse seisukohta jagasid täielikult kõik Poola demokraatlikud jõud, kes moodustasid 1944. aasta 23. juulil Poola Rahvusliku Vabastamise Komitee — Poola ajaloos esimese töölis-talurahva valitsuse. Poola Rahvusliku Vabastamise Komitee juhtis poola rahva võitlust oma rahvusliku iseseisvuse eest.

4. jaanuaril 1945 sai Nõukogude valitsus ametliku teadaande Poola vabariigi Ajutiselt Rahvuslikult Valitsuselt selle kohta, et vastavalt Krajowa Rada Narodowa otsusele on Poola Rahvusliku Vabastamise Komitee ümber kujundatud Poola vabariigi Ajutiseks Rahvuslikuks Valitsuseks, kes teeb ettepaneku kehtestada diplomaatilised suhted ja vahetada saadikud. Truu oma poliitikale toetada ja kindlustada sõbralikke suhteid demokraatliku Poolaga, võttis Nõukogude valitsus vastu otsuse tunnustada Poola Ajutist Valitsust ja vahetada saadikud.

Inglise valitsus aga oma kasuahnetel imperialistlikel eesmärkidel keeldus samal ajal tunnustamast Poola vabariigi Ajutist Valitsust ja toetas energiliselt reaktioonilist ja poola rahvast irdunud emigrantlikku valitsust Londonis. Püüdes iga hinna eest Poolas maksma panna reaktioonilist, NSV Liidule vaenulikku valitsust ja mitte lasta võimule pahempoolseid elemente, pani Churchill koos Londonis asuvate poola emigrantlike ringkondadega toime alatu kuritöö. Enne kui Nõukogude Armeed jõudis Varssavi alla, korraldati Varssavis 1944. aasta augustis ülestõus sakslaste vastu, kusjuures Nõukogude vägede juhatust isegi ei informeeritud eelseisvast ülestõusust. Ülestõus oli diversiooniakt esiteks poola rahva vastu, kes ehitas üles oma riigi iseseisvuse alusmüüre, teiseks — ka Nõukogude Armeed vastu, kes tõi Poolale vabanemise hitlerlaste ikkest. Kuulmatu reetlikkuse ja künnilisusega valmistasid ülestõusu organiseerijad Londoni käsul poola rahvale tapatalgu ja Varssavi purustamise, kasutades selleks reaktiooni mahhinatsioonidest mitteteadlike rahvahulkade pat-

¹ Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, II kd., lk. 59—61 (v. k.).

riotismi. Saksa okupatsioonist vaevatud varssavlased võtsid kuulda Varssavis asuva poola emigrantlike ringkondade agentuuri üleskutset, haarasid relvad, kuid jooksid verest tühjaks ebavõrdses võitluses saksa fašistidega. Ainult need, kes jäid ellu purustatud linnas, kuulsid hiljem, kuidas neid reetsid mikolaitšiklikud äraandjad, kodanlikud poola emigrantlikud ringkonnad, keda aktiivselt toetas Churchill.

17. jaanuaril 1945 vabastas Nõukogude Armeed Varssavi saksa okupantidest ja lõpetas varsti kogu Poola vabastamise.

Kolme suurriigi valitsuse juhtide Krimmi konverentsil saavutati kokkulepe Poola Ajutise Valitsuse reorganiseerimise ja sellele järgneva tunnustamise kohta; samuti selle kohta, et see valitsus viib Poolas läbi vabad valimised üldise valimisõiguse alusel salajasel hääletamisel.

Kolme valitsuse juhid tunnistasid samuti, et Poola idapiir peab kulgema «Curzoni joont» mööda, taandudes sellest mõnes piirkonnas viis kuni kaheksa kilomeetrit Poola kasuks, ja et Poola peab saama «territooriumi olulise juurdekasvu põhjas ja läänes».

Kõigile on teada, et Poola valitsus ei taandunud sammuvõrdki nendest kohustustest, mis temale pandi Krimmi konverentsi otsusega.

Mis puutub Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide valitsustesse, siis nähes, et sündmuste edasine areng Poolas, mille poola rahvas heaks kiitis, ajas nurja nende kurikavalad plaanid säilitada Poolas reaktsiooniline kord, püüdsid nad süstemaatiliselt, ent asjatult nurja ajada Krimmi konverentsi otsuseid.

Ainuüksi Nõukogude Liit asus muutmatult ja kõrvalekaldumatult Krimmi konverentsi otsuste range täitmise seisukohal.

21. aprillil 1945 kirjutati Moskvast alla Nõukogude-Poola sõpruse, vastastikuse abistamise ja sõjajärgse koostöö lepingule, mis kinnitas Nõukogude-Poola suhete ajaloos põhjaliku murrangu sõbraliku liitlasliku koostöö suunas. Nõukogude-Poola leping mattis maha vanad ebasõbralikud suhted Poola ja Nõukogude Liidu vahel ning oli uue, demokraatliku Poola iseseisvuse, tema võimsuse ja õitsengu pandiks.

Fašistliku Saksamaa purustamine võimaldas Poolal tagasi saada poola rahva põlise maa Oderi ja Lääne-

Neisse ääres, ning see asjaolu võimaldas taas ühendada kogu poola maa ühtse riigi piiridesse.

Nõukogude ja Saksamaa vahelise sõja vältel abistas Türgi valitsus, kes vormiliselt oli kuulutanud enese erapooletuks, tegelikult Saksamaad, halvendas sellega tunduvalt Nõukogude Liidu olukorda. Türgi valitsus osutas hitlerlikule Saksamaale mitte üksnes olulist majanduslikku abi, vaid pidas 1941.—1944. aastate kestel Nõukogude piiril suurt sõjaaegset armeed, mis lõi Türgi valitsuse teravalt väljendatud nõukogudevastase poliitika juures alalise kallaletungiohu Türgi poolt Nõukogude Liidule. 1936. aastal vastuvõetud konventsiooni rikkudes laskis Türgi valitsus kogu sõja kestel Dardanelli ja Bosporuse väina kaudu Musta merre vaenlase laevu, millega ta tunduvalt raskendas Nõukogude Liidul sõjapidamist fašistliku Saksamaa vastu. Nende ohtude tõttu oli Nõukogude vägede Ülemjuhatus sõja ajal sunnitud sõjategevuse peasuundadelt ära võtma tunduva osa relvastatud jõudusid Musta mere piirkonna kaitseks.

Türgi niisuguse käitumise tagajärjel sõja ajal ei vastanud 1925. aastal sõlmitud ja 1935. aastal kuni 1945. aastani pikendatud Nõukogude-Türgi sõprus- ja neutraliteedileping enam uuele olukorrale, ning Nõukogude valitsus ei pidanud võimalikuks seda pikendada. 19. märtsil 1945. aastal teatas Nõukogude valitsus Türgile Nõukogude-Türgi lepingu ülesütlemisest vastavalt protokollile 1935. aasta 7. novembrist, kus oli ette nähtud lepingu ülesütlemise kord.

1945. aasta kevadeks lõpetas Nõukogude Armeed, purustades Saksa fašistlikke vägesid, mitte üksnes Poola ja Ungari vabastamise, vaid vabastas ka suure osa Tšehhoslovakkias, tunduva osa Austriast ning hõivas Austria pealinna Viini. Nõukogude Armeed vallutas samal ajal saksa imperialismi pesa — Ida-Preisimaa ja Pommeri ning suure osa Brandenburgist.

25. aprillil ühinesid I Valgevene ja I Ukraina rinde väed Potsdamist loode pool ja viisid lõpule Berliini täieliku sissepiiramise. 30. aprillil 1945. aastal heiskasid Nõukogude väed Berliini kohale võidulipu.

Vastu pannes Nõukogude vägede pealetungile, paiskas Saksa väejuhatus 1945. aasta kevadel Nõukogude-Saksa rindele kümneid diviise, jättes seega kaitseta terved sektorid teistel rinnetel. Vähe sellest. Ajal, kus Saksa väe-

juhatus osutas metsikut vastupanu Nõukogude Armeele, loovutas ta inglastele ja ameeriklastele ilma võitluseta rajooni rajooni järel ja andis ära isegi Ruhri, siis kui inglased ja ameeriklased ületasid Reini nende sildade kaudu, mis sakslaste poolt jäeti õhku laskmata.

Rikkudes kohustusi, mis Inglise-Ameerika valitsevad ringkonnad olid enesele võtnud Krimmi konverentsil, püüdis Churchill maksu mis maksab vallutada Berliini. Seejuures arvas Churchill, nagu räägib üks vaatlaja — ameerika ajakirjanik —, et Inglismaa ei vaja «kiiret võitu Saksamaa üle, vaid et Briti impeeriumile on tähtis, et Inglise väed jõuaksid Berliini enne venelasi».

Kuid teostades stalinlikku strateegilist plaani viisid I Valgevene ja I Ukraina rinde väed lõpule Berliini sissepiiramise ja ajasid nurja Churchilli reetlikud plaanid.

Otsides väljapääsu oma lootusetust olukorrast püüdsid hitlerlikud ninamehed veel viimastel päevadel enne kapituleerumist jõuda kokkuleppele inglaste ja ameeriklastega.

Aprillikuu lõpus esines Himmler avaldusega, et Saksamaa on valmis tingimusteta kapituleeruma Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide ees. Samal ajal pidasid Saksa monopolistlike ringkondade esindajad läbirääkimisi Wall Streeti ja City esindajatega, püüdes NSV Liidu seljataga nendega kokku leppida Saksamaa küsimuses.

Kuid mitte ainult hitlerlased, vaid ka Inglise-Ameerika valitsejad otsisid võimalusi otsustada Saksamaa küsimust vastupidi NSV Liiduga kooskõlastatud otsustele ja demokraatliku rahu huvide kahjuks. Neil reetlikel eesmärkidel astusid Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide valitsused rahvusvaheliste suhete ajaloos ennenägematu sammu. Dönitzi kurikuulus valitsus, mis astus Hitleri asemele 1. mail 1945, kujundati Flensburgis, mis oli okupeeritud inglaste poolt, ja nimelt ajal, kui Inglismaa oli Saksamaaga sõjajalal; Truman ja Churchill aga isegi kommenteerisid selle «valitsuse» deklaratsiooni ja otsisid võimalusi teda ära kasutada isegi pärast Saksamaa kapituleerumist.

Nõukogude Armeel oma võiduka pealetungiga purustas fašistliku Saksamaa ja ajas nurja hitlerlaste ning Inglise-Ameerika valitsejate mahhinatsioonid.

8. mail 1945 kirjutas purustatud Saksamaa Berliinis alla tingimusteta kapituleerumise aktile.

Nõukogude rahva Suur Isamaasõda saksa fašistlike anastajate vastu lõppes Nõukogude Liidu täieliku võiduga.

Meie suure võidu tagajärjel «slaavi rahvaste põline võitlus oma olemasolu ja sõltumatuse eest on lõppenud võiduga saksa röövvallutajate ja saksa türannide üle».¹

Suure Isamaasõja aastail, kui oli otsustamisel Oktoobri-revolutsiooni kõigi saavutuste ja meie riigi ning kultuuri edasise olemasolu küsimus, juhtis seltsimees Stalin Nõukogude Liidu rahvaste võitlust, organiseeris rinnet ja tagalat, juhtis meie võidukat kuulsusrikast Nõukogude Armeed ja liitis ühte kõik suure Nõukogude Liidu vennalikud rahvad. Selles NSV Liidu rahvaste suures, kangelaslikus võitluses fašistlike barbarite vastu kuulus juhtiv osa suurele vene rahvale.

Punaarmee väejuhtide auks korraldatud vastuvõtul Kremli 24. mail 1945. aastal ütles seltsimees Stalin: «Ma tõstan klaasi vene rahva terviseks sellepärast, et ta pälvis selles sõjas üldise tunnustuse kui Nõukogude Liidu juhtiv jõud kõigi meie maa rahvaste seas.

Ma tõstan klaasi vene rahva terviseks mitte üksi sellepärast, et ta on juhtiv rahvas, vaid ka sellepärast, et tal on selge mõistus, kindel iseloom ja kannatus.»

Seltsimees Stalin märkis, et «vene rahva usaldus Nõukogude valitsuse vastu osutus selleks otsustavaks jõuks, mis kindlustas ajaloolise võidu inimkonna vaenlase — fašismi üle».²

Seltsimees Stalini geniaalne ettenägelikkus, tema oskus kiiresti tabada ja lahti mõtestada lähenevate sündmuste mõtet, sõja iga järgu iseärasusi, tema oskus suunata partei ja rahva jõudu peamiste ja otsustavate ülesannete täitmiseks, tema vankumatu tahe, kindlus ja püsivus vastuvõetud otsuste täideviimisel kindlustasid võidu vaenlase üle.

Kogu Isamaasõja kestel organiseeris seltsimees Stalin võitu fašistliku Saksamaa üle ja hoolitses samal ajal selle eest, et pärast võitu teises maailmasõjas oleks kindlustatud kestev rahu.

«Võita sõda Saksamaa vastu,» ütles seltsimees Stalin, «tähendab teostada suur ajalooline ülesanne. Ent sõja võitmine ei tähenda veel rahvastele püsiva rahu ja kindla julgeoleku tagamist tulevikus. Ülesanne ei piirdu sellega, et sõda võita, vaid seisab ka selles, et teha võimatuks uue

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 156.

² Sealsamas, lk. 158.

agressiooni ja uue sõja tekkimine kui mitte jäädavalt, siis vähemalt kestvaks ajavahemikuks.»¹

Selle suure eesmärgi teostamiseks taotles Nõukogude Liit, et suurriigid kehtestaksid pärast võitu Saksamaa üle riikidevaheliste suhete kooskõlastatud süsteemi, mis tagaks rahu ja rahvaste julgeoleku. Selle süsteemi aluseks oli Potsdami kokkulepe ja samuti Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirj.

1943. aastal toimunud kolme suurriigi välisministrite nõupidamise Moskva deklaratsiooni 4. paragrahvis, millega ühines ka Hiina, öeldi, et riigid «tunnistavad vajalikuks luua võimalikult lühikese aja jooksul üldine rahvusvaheline organisatsioon rahvusvahelise rahu ja julgeoleku alalhoidmiseks, mis on rajatud kõigi rahuarmastavate riikide suveräänse võrdsuse põhimõttele ja mille liikmeiks võivad olla kõik sellised riigid — suured ja väikesed».²

Vastavalt sellele deklaratsioonile peeti augustis-septembris 1944 Dumbarton-Oxis Ameerika Ühendriikides läbirääkimisi NSV Liidu, Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide valitsuste vahel ÜRO põhikirja küsimuses.

Nende läbirääkimiste tulemusena töötati välja kooskõlastatud dokument Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhimõtete ja põhikirja kohta.

Dumbarton-Oxis tekkisid lahkkelid hääletamise protseduuri küsimuses Julgeoleku Nõukogus.

NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsuste juhtide Krimmi konverentsil kooskõlastati see küsimus ja otsustati, et Julgeoleku Nõukogu otsus, mis ei käsitle protseduuri küsimusi, loetakse vastuvõetuks, kui selle poolt hääletas Nõukogu 11 liikmest vähemalt 7, mille hulgas peavad olema Nõukogu viie alalise liikme — NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide, Hiina, Inglismaa ja Prantsusmaa hääled.

Konverentsist osavõtjad leppisid kokku, et 1945. aasta 25. aprillil kutsutakse San-Franciscos kokku ühinenud rahvaste konverents sellise organisatsiooni põhikirja väljatöötamiseks vastavalt nendele põhimõtetele, mis töötati välja Dumbarton-Oxi läbirääkimistel. San-Francisco konverents kestis 25. aprillist kuni 26. juunini 1945 ja sellest võttis

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 133.

² Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, I kd., Tallinn, 1948, lk. 321.

osa 50 riiki. Selle konverentsi töö tulemusena töötati välja ja võeti vastu Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikiri.

Esinedes konverentsi avamisel pöördus V. M. Molotov delegaatide poole, öeldes, et «Nõukogudemaa, kes päästis Euroopa tsivilisatsiooni veristes lahingutes saksa fašismiga, tuletab praegu põhjendatult meelde valitsuste vastutust rahuarmastavate rahvaste tuleviku eest selle sõja järel».¹

V. M. Molotov märkis, et Nõukogude valitsus saab rahu ja rahvaste julgeoleku kaitseks koos töötama kõigi teiste valitsustega ja on valmis tegema selle eesmärgi saavutamiseks kõik, mis vajalik.

«Teie teate,» ütles V. M. Molotov, «et Nõukogude Liidus on miljoneid inimesi, kes oskavad relvaga käes kaitsta oma kodumaad. Kuid samal ajal just meil Nõukogudemaaal on rahvas ihu ja hingega truu üldise kindla rahu loomisele ning on valmis kogu oma jõuga toetama teiste rahvaste jõupingutusi rahu ja rahvaste julgeoleku tõhusa organisatsiooni loomisel. Teie peate kindlalt teadma, et rahu ja rahvaste julgeoleku küsimustes võib usaldada Nõukogude Liitu. Selle suure ürituse kaitsel seisab kõrvalekaldumatult meie rahuarmastav rahvas, Nõukogude valitsus ja Punaarmee, meie Suur Marssal Stalin.»²

San-Francisco konverentsil tuli Nõukogude delegatsioonil pidada visa võitlust rea delegatsioonide vastu, kelle seljaga seisid Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa, kes püüdsid läbi suruda selliseid parandusi ÜRO põhikirja projektis, mis oleksid tühistanud kõik need eesmärgid ja põhimõtted, milleks Ühinenud Rahvaste Organisatsioon loodi.

Nõukogude delegatsioon kaitses põhikirja põhimõtteid ja saavutas selle vastuvõtmise niisugusel kujul, nagu ta projektina oli kooskõlastatud NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa vahel.

Ent ÜRO põhikirjast üksi on vähe selleks, et säilitada rahu maailmas. Selleks on vaja veel head tahet ära kasutada seda rahvusvahelist organisatsiooni rahu kaitseks ja uue agressiooni vältimiseks.

Seltsimees Stalin ütles juba 1944. aasta 6. novembril: «Kas võib arvestada seda, et selle rahvusvahelise organisatsiooni tegevus kujuneb küllalt mõjuvaks? See saab olema küllalt mõjuv, kui suurriigid... tegutsevad ka edas-

¹ V. M. Molotov, Välispoliitika küsimusi, lk. 11 (v. k.).

² Sealsamas, lk. 16.

pidi üksmeelsuse ja kokkuleppe vaimus. See aga ei kujune mõjuvaks, kui seda tarvilikku tingimust rikutakse.»¹

Sõjajärgsetel aastatel Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsused õonestavad ÜRO põhikirja ja püüavad Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ära kasutada omakasu-püüdlikes imperialistlikes huvides. Seejuures tuginevad nad Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni agressorlikule tuumikule, mis koosneb Põhja-Atlandi bloki kümnest agressiivsest liikmest ja kahekümnest Ladina-Ameerika riigist, kelle häältega ameerika imperialistid viivad Ühinenud Rahvaste Organisatsioonis läbi oma rahvavastaseid otsuseid.

Selle tagajärjel ei täida Ühinenud Rahvaste Organisatsioon rahvaste lootusi üldise rahu ja kollektiivse julgeoleku säilitamisele, vaid on asunud Rahvaste Liidu kuulsusetule teele.

5. juunil 1945 kirjutati alla deklaratsioon Saksamaa lüüasaamise kohta ja nelja liitlasriigi valitsuste poolt kõrgema võimu enda kätte võtmise kohta.

Deklaratsioonis märgiti, et «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu, Ühendatud Kuningriigi ja Ameerika Ühendriikide valitsused ning Prantsuse Vabariigi Ajutine Valitsus võtavad käesolevaga enda kätte kõrgema võimu Saksamaal... Sellise võimu, õiguste ja volituste enda kätte võtmine... ei ole Saksamaa annekteerimine.»²

Nelja riigi valitsuste poolt alla kirjutatud ja 1945. aasta 6. juunil avaldatud kokkuleppes räägiti sellest, et kõrgemat võimu Saksamaal hakkab teostama Kontrollnõukogu, kes koosneb nelja suurriigi vägede ülemjuhatajatest. Iga vägede ülemjuhatajat abistab poliitiline nõunik. Kokkuleppes märgiti, et «Kontrollnõukogu, kelle otsused peavad olema ühehäälsed, kindlustab vägede ülemjuhatajate tegevuse vajaliku kooskõlastamise nende vastavates tsoonides, samuti ka kooskõlastatud otsuste saavutamise põhiküsimustes, mis puudutavad Saksamaad tervikuna.»³

Juba Saksamaa okupeerimise esimestel päevadel selgus, et okupatsiooni teostavate suurriikide tegevuses on kaks teravalt avalduvat eri suunda nende küsimuste otsustamisel, mis puutusid sõjajärgsesse poliitikasse Saksamaa suhtes.

¹ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 135.

² Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, III kd., lk. 273—274 (v. k.).

³ Sealsamas, lk. 282.

Nõukogude okupatsioonitsoonis teostab Nõukogude väejuhatuse rangelt Krimmis kooskõlastatud poliitikat: seadis Nõukogude okupatsioonitsoonis korra jalule, lõi kõik tingimused Saksa demokraatlike jõudude vabaks tegevuseks, korraldas majanduselu ja, võideldes fašistide provokatsiooni vastu, hoolitses elanikkonna normaalse elamisvõimaluste eest ning võttis kasutusele kõik abinõud Saksamaa muutmiseks kiireimas korras demokraatlikuks suveräänseks riigiks.

Samal ajal aga Saksamaa läänetsoonides purustasid Ameerika-Inglise okupatsioonivõimud rahuaja majandust, kiusasid taga demokraatlikke elemente, teostasid vägivalda elanikkonna kallal; ühtaegu sellega kaitsesid fašismi ja säilitasid Saksa väeüksusi.

1945. aasta suvel kujunes äärmiseks vajadus kolme suurriigi juhtide kokkutuleku järele, et võtta vastu kooskõlastatud otsused ühise poliitika nende põhimõtete praktilise elluviimise kohta Saksamaa suhtes, mis olid vastu võetud Krimmi konverentsil.

Peale selle oli äärmiselt vajalik kooskõlastada küsimused, mis olid seotud rahulepingute allakirjutamisega Saksamaa endiste liitlastega Euroopas; Inglise okupatsiooni likvideerimisega Kreekas; Poola Ajutise Valitsuse tunnustamisega ja Poola piiride täpsustamisega; samuti küsimused, mis olid seotud vajadusega lõpetada sõda Jaapani vastu.

Kolme valitsuse juhtide konverents toimus 17. juulist 2. augustini 1945. aastal Berliini lähedal Potsdamis.

Seltsimees Stalini juhtimisel pidas Nõukogude delegatsioon konverentsil pidevat ja järjekindlat võitlust kooskõlastatud otsuste vastuvõtmise eest Saksamaa küsimuses ja küsimustes, mille ülesanne oli kindlustada püsiv rahu.

Nõukogude delegatsioonil läks korda saavutada seda, et konverents võttis vastu kooskõlastatud otsused konverentsi päevakorra tähtsamais küsimustes.

Berliini konverentsil saavutati kokkulepe Välisministrite Nõukogu loomise kohta. See Nõukogu pidi esindama viit peamist suurriiki ja jätkama maailma rahuliku reguleerimise ja teiste küsimuste otsustamist. Välisministrite Nõukogu loodi viie suurriigi regulaarselt tegutseva organina. Kohese ja tähtsaima ülesandena anti talle rahulepingute kooskõlastamine Itaalia, Rumeenia, Bulgaaria, Ungari ja Soome jaoks. Öeldi, et Nõukogu kasutatakse samuti rahulepingu ettevalmistamiseks Saksamaaga ning et selle üles-

ande täitmiseks peab ta koosnema nende riikide esindajatest, kes kirjutavad alla kapitulatsiooni tingimustele.

Berliini konverents võttis vastu deklaratsiooni Saksamaa kohta.

Selles deklaratsioonis öeldi, et kokkuleppe eesmärgiks on Saksamaa kohta käiva Krimmi deklaratsiooni täitmine selleks, et «saksa militarism ja natsism juuritakse välja, ning liitlased, üksteisega kokku leppides, võtavad praegu ja tulevikuski kasutusele ka teisi vajalikke abinõusid selleks, et Saksamaa enam kunagi ei ohusta oma naabreid või rahu säilitamist kogu maailmas»; et Saksamaa suhtes teostatava poliitika eesmärgiks on aidata Saksamaal muutuda demokraatlikuks riigiks ja asuda maailma vabade ning rahulike rahvaste hulka.

Berliini konverentsil võitles Nõukogude Liit ühtse, demilitariseeritud ja demokraatliku Saksamaa loomise eest.

Lepiti kokku, et Saksamaal teostatakse demilitariseerimise ja demokratiseerimise poliitikat, millega juuritakse välja fašism ja selle pärand; et saadetakse laiali kõik Saksamaa relvastatud jõud ja hävitatakse kindralstaap; et likvideeritakse sõjatööstus; et hävitatakse fašistlik partei ja selle seadused, sõjaroimarid aga areteeritakse ja antakse kohtu alla; et lubatakse kõigi demokraatlike parteide vaba tegutsemist.

Deklaratsioon Saksamaa kohta määras kindlaks, et Saksamaa suhtes teostatav majanduspoliitika peab oma eesmärgiks kõigiti arendada Saksa rahulikku majandust.

Deklaratsioon tunnistas, et kogu okupatsiooni ajal tunnustatakse Saksamaa majanduslikult ühtseks ja terviklikuks. Sellest peab juhinduma Kontrollnõukogu Saksamaal, kellele asetatakse põhiline ülesanne teostada Saksamaa suhtes kooskõlastatud poliitikat.

Deklaratsioon nägi ette Saksamaalt reparaatsioonide võtmise abinõud ja viisid.

Berliini konverents võttis vastu otsuse anda üle Nõukogude Liidule Königsbergi linn koos tema juurde kuuluvate rajoonidega.

Nõukogude delegatsiooni visa ja järjekindla võitluse tulemusena poola rahva õiguse eest kehtestada tema omal maal talle sobiv kord, võttis Berliini konverents vastu otsuse tunnustada Poola rahvusliku ühtsuse valitsust ja tunnustada olematuks emigrantlik «valitsus» Londonis. Peale selle saavutas Nõukogude delegatsioon konverentsi otsuse selle

kohta, et endise Saksamaa maa-alad lääne pool Svine-
mündet ja edasi Oderi ning Lääne-Neisse ääres antakse
Poolale. Berliini konverents otsustas sakslaste ümberasu-
mise Poolast, Tšehhoslovakkiast ja Ungarist.

Nõukogude delegatsioon pani arutusele küsimuse Inglise
interventsiooni lõpetamise vajadusest Kreekas ja suurrii-
kide kooskõlastatud poliitika põhimõtte vastuvõtmisest
Kreeka suhtes, et anda Kreekale võimalus areneda demo-
kraatlikul teel. Kuid Inglise delegatsioon Ameerika Ühend-
riikide delegatsiooni toetusel keeldus arutamast Nõukogude
ettepanekut.

Sellal kui Nõukogude valitsus täitis ja täidab rangelt
Krimmi ja Berliini konverentside otsuseid, hakkasid Ameerika
Ühendriikide ja Inglismaa valitsused nimetatud dekla-
ratsioone ja teisi otsuseid reetlikult rikkuma juba nende
vastuvõtmise päevast peale.

«Möödunud aastad näitasid,» ütles seltsimees Malenkov,
«et Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsevate ring-
kondade nõusolek vastu võtta Potsdami programm oli
täiesti formaalne ja silmakirjalik. Tegelikult nad üldse ei
mõtelnudki lahendada Saksamaa küsimust enesele võetud
kohustuste vaimus. Algusest peale omandas inglaste-
ameeriklaste tegelik poliitika Saksamaal teravalt väljenda-
tud Potsdami-vastase iseloomu.»¹

Imperialistliku Jaapani purustamine. Teise maailmasõja lõpp

Kogu teise maailmasõja kestel oli Jaapan hitlerliku
Saksamaa peamiseks liitlaseks. Saksamaa ja Jaapani vahe-
line liit sõlmiti enne teist maailmasõda, kuid sõja kestel
see liit tugevnes, 1940. aasta 27. septembril kirjutas Jaapan
alla kolmikpaktile Saksamaa ja Itaaliaga. Selles paktis
räägiti Euroopa ja Aasia jagamisest Saksamaa, Jaapani ja
Itaalia vahel.

Hiinasse sisse tunginud Jaapani imperialism piinas hiina
rahvast 15 aastat, tekitas talle tohutut viletsust. Teise
maailmasõja eel tungis Jaapan kaks korda kallale Nõu-

¹ Sm. G. M. Malenkovi kõne Moskva linna Leningradi valimis-
ringkonna valijate valimiseelsel koosolekul 1950. aasta 9. märtsil,
«Pravda» 10. märtsist 1950.

kogude Liidule. 1938. aastal tungis ta meie maale kallale Hassani järve ääres Vladivostoki lähedal, eesmärgiga sisse piirata Vladivostok. 1939. aastal kordas Jaapan oma kallaletungi juba teises kohas — Mongoolia Rahvavabariigi rajoonis — Halhin-goli juures, eesmärgiga läbi murda Nõukogude territooriumile, lõigata läbi meie Siberi raudteemagistraal ja lõigata Kaug-Ida ära Venemaast.

Jaapani rünnakud likvideeriti Nõukogude vägede poolt, kes purustasid Nõukogude territooriumile ja Mongoolia Rahvavabariiki tunginud Jaapani jõud. Ent militaristlik Jaapan ei loobunud oma agressiivsetest plaanidest Nõukogude Liidu vastu ja jäi meie maale alaliseks ohuks Kaug-Idas.

1941. aasta 13. aprillil kirjutati Moskvast alla neutraliteedipakt Nõukogude Liidu ja Jaapani vahel viieks aastaks, õigusega pakti üles ütelda üks aasta enne selle kestvuse lõppemist. Pakti sõlmides lähtus Jaapan arvestusest, et Nõukogude Liit kaotab sõja Saksamaaga ja Jaapan võib siis haarata endale Nõukogude Kaug-Ida ja Siberi. Ühtlasi lootis Jaapan uinutada Nõukogude valitsuse valvust selleks, et Nõukogude Liit nõrgendaks oma jõudusid Kaug-Idas ja hõlbustaks Jaapanil agressiooni teostamist meie riigi vastu. Samuti tahtis Jaapan kasutada fašistliku Saksamaa sõda NSV Liidu vastu selleks, et tungida kallale Inglise ja Ameerika valdustele Vaiksel ookeanil ja Aasias ning vallutada need.

Kui fašistlik Saksamaa tungis 22. juunil 1941. aastal reetlikult kallale Nõukogude Liidule, otsustasid Jaapani valitsevad ringkonnad, et nüüd on tulnud aeg teostada ka Jaapani agressiivsed plaanid Nõukogude Liidu vastu.

Kokkuleppel Saksa väejuhatusega töötasid Jaapani valitsevad ringkonnad välja Jaapani kindralstaabi erilise plaani, mis nägi ette sõjalise kallaletungi NSV Liidule. Kohe suurendati Kvantungi armee kahekordseks, nii et sinna kuulus ligi 600 000 sõdurit ja ohvitseri. Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide reaktsioonilised ringkonnad arvasid, et nüüd lõpuks ometi kasutab Jaapan soodsat silmapilku ja alustab sõda NSV Liidu vastu.

2. juulil 1941 toimus Tokios Jaapani keisri Hirohito eesistumisel Jaapani juhtivate ringkondade ja sõjaväelise ladviku nõupidamine. Nõupidamisel võeti vastu otsus, et «kuigi meie suhted Saksa-Nõukogude sõjas määrab Rooma-

Berliini-Tokio telje vaim, ei sega meie end mõni aeg sõtta, vaid astume samme omaenese algatusel, salaja relvastades sõjaks NSV Liiduga... Kui Saksa-Nõukogude sõda areneb Jaapanile kasulikult, siis võtame tarvitusele relvad Põhja probleemi lahendamiseks».

Selleks momendiks, millal Jaapan astub sõtta, pidasid Jaapani valitsevad ringkonnad seda aega, kui sakslased vallutavad Moskva. Nagu nad arvasid, pidi see asjaolu enesega kaasa tooma Nõukogude vägede äraviimise Kaug-Idast. Jaapan valmistus hoolikalt sõjaks Nõukogude Liidu vastu, suurendades oma armeed Nõukogude piiril poolteise miljoni sõduri ja ohvitserini, tehes seda olukorras, kus ta ise sõdis Ameerika Ühendriikide ja Inglismaaga. Peale selle abistas Jaapani valitsus fašistlikku Saksamaad sõjas NSV Liidu vastu ka teiste abinõudega.

Olles kindel, et Saksamaa saavutab kiire võidu Nõukogude Liidu üle ja et Jaapanil on järelikult kerge vallutada Nõukogude Kaug-Ida ja Siberit, tungis Jaapan 1941. aastal ööl vastu 7. detsembrist kallale Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valdustele Vaiksel ookeanil ja Aasias.

Sõjategevus arenes Jaapanile soodsalt. Lühikese aja jooksul vallutas ta Malaia, Filipiinid, Indoneesia, Hongkongi, Birma, osa Aluudi saari ja teisi mitte Jaapani maa-alasid. Juba enne valitses ta Indo-Hiinat ja suurt osa Hiinast, kelle reaktsiooniline Kuomintangi valitsus tegeles mahhinatsioonidega, ei tahtnud sõidida Jaapaniga, otsis viimasega sobingu võimalusi ning võitles ainult kommunistide vastu.

Aastail 1941—1944 ei suutnud Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa Jaapanit kuigi tõsiselt tagasi tõrjuda. Nad kartsid väga kokku põrgata Jaapani maavägedega ja sellepärast ei suutnud muuta Vaikse ookeani sõja pikalevenivat iseloomu.

1942. aastal otsustas Jaapani kindralstaap, et on saabunud silmapilk, millal Jaapan peab kallale tungima NSV Liidule ja liitma Jaapani impeeriumiga Siberi ning need maad, mida ei «omanda» Saksamaa, ja et Jaapani-Saksamaa piir peab kulgema läbi Omski rajooni. Jaapanis valmistati juba ette Siberi «asustamise» plaani.

Enesestki mõista, et seoses Jaapani säärase agressiivse poliitikaga pidi NSV Liit hoidma 1941.—1945. aastani oma piiril vastu Mandžuuriat ligi 40 diviisi ja, naelutades sellega paigale kogu Kvantungi armeed, kergendas Hiina ja

Ameerika Ühendriikide operatsioone sõjas jaapani militarismi vastu.

Seejuures on tähtis silmas pidada asjaolu, et Ameerika väejuhatas sihilikult ei arendanud aktiivseid sõjalisi operatsioone Jaapani vastu selleks, et anda Jaapanile võimalus pidada Nõukogude piiril suurt sõjaväge ja nõrgendada sellega NSV Liidu positsioone sõjas Saksamaaga.

Enesestki mõista andis selline reetlik poliitika jaapani imperialistidele võimaluse kasutada oma jõudu ka hiina kommunistide vastu võitlemiseks, milline asjaolu vastas täielikult ameerika imperialismi plaanidele kehtestada ameeriklaste ülevõim Hiinas.

Ent jaapani imperialistide strateegilised plaanid purunesid seoses sakslaste lüüasaamisega Nõukogude rindel. Hitlerlased ei vallutanud Moskvat, vaid nad purustati Moskva all. 1942. aastal purustati sakslased Stalingradi all. Sellega nurjusid teistkordselt jaapanlaste plaanid NSV Liidule kallale tungida. Jaapani valitsevad ringkonnad hindasid sakslaste lüüasaamist Stalingradi all kui jaapanlaste kõigi sõjaplaanide suurimat lüüasaamist.

1943. aasta augustis ilmus Jaapanis Misuzuko Masadzi raamat «Stalingradi tragöödia», milles autor kirjutas järgmist: «Saksamaale on «Stalingradi tragöödia» jumala poolt läkitatud katsumuseks. Sellel tragöödial ei ole võrdset inimkonna sõdade ajaloos... Meie uskusime Saksamaa sõjakunsti ega kahelnud milleski; meie väljendasime oma piiratud usaldust oma liitlaste vastu. «Stalingradi tragöödia» avaldas meie rahvale ja valitsusele hiiglasuurt mõju.»

Pärast Saksa vägede purustamist 1943. aasta suvel hakkasid jaapani tegelased aru saama, et nüüd on pandud kaardile Jaapani saatuse.

Kolme valitsuse juhtide Krimmi konverentsil lepidi kokku, et kaks-kolm kuud pärast Saksamaa kapituleerumist ja sõja lõppu Euroopas astub Nõukogude Liit sõtta Jaapani vastu tingimustel, et säilib Mongoolia Rahvavabariigi olemasolev seisund, et Nõukogude Liidule antakse tagasi Sahalini saare lõunaosa koos selle juurde kuuluvate saartega; muudetakse internatsionaalseks Daireni kaubasadam, kus Nõukogude Liidule kindlustatakse eesõigused; taastatakse Port-Arturi kui NSV Liidu sõja-merebaasi rentimine, Ida-Hiina ja Lõuna-Mandžuuria raudteede ühine kasutamine Hiinaga, ja et Nõukogude Liidule antakse üle Kuriili saared.

Jaapani valitsevad ringkonnad otsustasid, et nad peavad vallutama kogu Hiina, kellele tuginedes nad võivad kaua vastu panna Inglise-Ameerika jõududele ja, mängides NSV Liidu, Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide vastuoludel, saavutada imperialistliku kompromissrahu Ameerika Ühendriikide ja Inglismaaga.

Jaapani sõjaliste operatsioonide edu Hiinas soodustas asjaolu, et Kuomintangi klikk ei sõdinud Jaapani vastu, vaid võitles kommunistide poolt juhitud rahvarevolutsioonilise armee vastu.

Hiina rahvarevolutsiooniline armee ja partisanisalgad olid ainukeseks jõuks, kes andsid vastulööke jaapani vallutajatele. Sellise olukorra juures jätkas Ameerika Ühendriikide valitsus sõja lõpuni Jaapani vastu mittesõdivate Kuomintangi vägede suurejoonelist varustamist relvadega, rahva revolutsioonilisele armeele aga ei andnud ühtki vintpüssi. See oli tingitud asjaolust, et ameerika imperialistid püüdsid sõda Hiinaga igati venitada ja jaapani imperialistide käte abil hävitada hiina rahva paremad pojad, seejärel aga kuomintanglaste kliki abiga maksma panna oma ülevõim Hiinas.

«Ameerika imperialism lootis kasutada Hiinat oma ülevõimu peamise tugialana Aasias ja Vaikse ookeani basseini, ühe otsustava lülina Nõukogude Liidu sissepiiramisel. Selleks otstarbeks kavatsesid imperialistid Hiina muuta hiiglasuureks koloniaalriipatsiks Ameerika maailmariigile.»¹

Ameerika imperialistid püüdsid igati nurja ajada rahva rahvuslikku vabastusvõitlust Indoneesias, Filipiinidel ja Vietnamis. Kui Ameerika väed Mac Arthuri juhatusel maabusid 1944. aastal Filipiinidel, areteeris Mac Arthur viivitamatult Louis Turuki ja Gastro Alexandrino — rahva vabastusarmee «hukbalahapi» juhid. Kogu Jaapani okupatsiooni kestel Filipiinidel pidas «hukbalahap» jaapanlaste vastu relvastatud võitlust, aidates sellega tunduvalt kaasa jaapani vallutajate väljakihutamisele Filipiinidelt. Kõikjal, kuhu tulid ameerika imperialistid, paigutasid nad juhtivatele kohtadele valitsusasutustesse rahvuslikke reetureid ja oma agente.

Kuid Nõukogude Armees grandioosete võitude mõjul hitlerlike hordide üle kasvasid ja tugevnesid jaapanivastases võitluses Aasia rahvaste demokraatlikud jõud. Nende

¹ G. M. Malenkov, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 32. aastapäev, Tallinn, 1949, lk. 19.

jõudude eesotsas seisid kangelaslikud kommunistlikud parteid.

Ameerika imperialistid arvasid, et nad saavad hakkama Aasia demokraatlike jõududega niipea, kui lõpetavad sõja Jaapaniga. Kuid Jaapanit võita nad ei suutnud.

5. aprillil 1945. aastal tegi Nõukogude valitsus Jaapani valitsusele teatavaks, et Jaapan kui Saksamaa liitlane abistab viimast sõjas NSV Liidu vastu. Peale selle sõdib Jaapan Ameerika Ühendriikidega ja Inglismaaga, kes on Nõukogude Liidu liitlased. Sellises olukorras, öeldi teadaandes, on neutraliteedipakt Jaapani ja NSV Liidu vahel kaotanud oma mõtte, ning selle pakti pikendamine on muutunud võimatuks. Selle tõttu ning pakti enese tingimuste alusel, mis näevad ette ülesütlemise õiguse üks aasta enne pakti kehtivuse lõppemist, teatas Nõukogude valitsus Jaapani valitsusele oma soovist üles ütelda 1941. aasta 13. aprilli pakt.

Saksamaa sõjaline lüüasaamine ja kapituleerumine lõpetasid «Berliini-Tokio telje» olemasolu. Agressiivne Jaapan kaotas oma peamise liitlase. Sai selgeks, et Jaapani purunemine on vältimatu. Ent Jaapan jätkas sõda Vaiksel ookeanil, jätkas tema poolt ebaseaduslikult vallutatud Aasia suurte rajoonide okupeerimist ja pidas röövellikku sõda hiina rahva vastu, lootes jõuda imperialistlikule kokkulepele Ameerika Ühendriikidega ja Inglismaaga.

NSV Liidu, Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsuste juhtide nõupidamisel Berliinis 1945. aastal töötati välja läkitus Jaapanile. See saadeti Jaapanile Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Hiina nimel 1945. aasta 26. juulil. Läkituses nõuti Jaapani kapituleerumist, jaapani sõjasüütajate kõrvaldamist ja rahuliku arengu tingimuste loomist Jaapanis. Seni kui seda ei tehta, teostatakse Jaapani okupeerimist selleks, et Jaapanis viia läbi täielik desarmeerimine ja sõna-, südametunnistuse ning mõttevabaduse taastamine, et «peab likvideerima kõigi nende võim ja mõju, kes petsid jaapani rahvast ja viisid selle eksiteele, suunates ta kogu maailma vallutamisele, sest meie kategooriline arvamine on, et uus maailmakord, julgeolek ja õiglus ei ole võimalikud enne, kui vastutustundetu militarism on välja tõrjutud».

Potsdami deklaratsioonis 1945. aasta 26. juulist öeldakse, et okupatsiooniväed viiakse Jaapanist välja pärast rahu- lepingu allakirjutamist Jaapaniga.

Nõukogude Liit ühines Potsdami deklaratsiooniga Jaapani kohta.

Kuna Jaapani valitsevad ringkonnad ei tahtnud sõda lõpetada, selle lõpetamine sai aga kogu maailma rahvaste vajalikuks eesmärgiks, oli Nõukogude Liit sunnitud astuma sõtta Jaapaniga. «Nõukogude Liit ei saanud kõrvale jääda selle ülesande lahendamisest nii NSV Liidu ja tema liitlaste vaheliste vastastikuste kohustuste tõttu, kui ka sellepärast, et seda nõudsid tungivalt meie julgeoleku huvid Idas.»¹

Nõukogude valitsus teatas 8. augustil Jaapani valitsusele, et 1945. aasta 9. augustist loeb NSV Liit enese Jaapaniga sõjaseisukorras olevaks.

V. M. Molotovi poolt Jaapani saadikule Moskvast ületatud noodis öeldakse: «Pärast hitlerliku Saksamaa purustamist ja kapituleerumist jäi Jaapan ainsaks suurriigiks, kes ikka veel pooldab sõja jätkamist.»

Nõukogude valitsus võttis vastu liitlaste ettepaneku ja ühines liitlaste avaldusega 26. juulist 1945. Ning edasi oli öeldud teadaandes: «Nõukogude valitsus arvab, et tema selline poliitika on ainukeseks vahendiks, mis võib lähendada rahu saabumist, vabastada rahvad edaspidistest ohvritest ja kannatustest ning anda jaapani rahvale võimaluse pääseda neist ohtudest ja purustustest, mis tuli läbi elada Saksamaal tingimusteta kapituleerumisest keeldumise järel.»²

Nõukogude Liit astus sõtta Jaapaniga, kellega Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid sõdisid juba ligi neli aastat ega suutnud saavutada võitu. Inglismaa ja Ameerika Ühendriigid plaanitsesid sõda Jaapaniga lõpetada alles 1947. aastal.

Samal ajal panid jaapani imperialistid suuri lootusi oma positsioonide tugevusele Jaapanis. Nad olid kindlad usus oma Mandžuuria-Korea platsdarmi võitmatusse. Sinna koondatud Jaapani maaväe põhijõud olid jäänud puutumata. Jaapani valitsejad teatasid kangekaelselt, et nad ei pane relvi maha.

Aga juba 10. augustil külastas Togo, Jaapani saadik Moskvast, V. M. Molotovi ja tegi avalduse, et «Jaapani

¹ V. M. Molotov, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 28. aastapäev, lk. 9 (v. k.).

² Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, III kd., lk. 362, 263 (v. k.).

valitsus on nõus vastu võtma käesoleva aasta 26. juuli deklaratsiooni tingimusi, millega ühines ka Nõukogude valitsus».¹

14. augustil teatas Jaapan, et ta on valmis vastu võtma tingimusteta kapitulatsiooni, ent jätkas siiski vastupanu. Sellepärast said Nõukogude väed käsu jätkata oma pealetungioperatsioone. Osutades Nõukogude vägedele vastupanu, lõpetas Jaapan vastupanu Inglise-Ameerika vägedele ning 1945. aasta 23. augustil maabus esimene Inglise-Ameerika okupatsioonivägede rühm Jaapani territooriumile. Ägedates lahingutes Mandžuurias ja Koreas purustasid Nõukogude väed ajaloos ennenägematult lühikese ajaga 22 Jaapani diviisi — Jaapani Kvantungi armee põhijõud.

Purustatud militaristlik Jaapan kirjutas 2. septembril 1945. aastal kapitulatsiooniaktile alla.

2. septembril 1945. aastal esines seltsimees Stalin läkitusega rahvale ja märkis, et Saksamaa läänes ja Jaapan idas vallandasid teise maailmasõja ning viisid inimkonna ja tema tsivilisatsiooni hukatuse äärel. «Ülemaailmse agressiooni kolle läänes,» ütles seltsimees Stalin, «likvideeriti neli kuud tagasi, mille tagajärjel Saksamaa oli sunnitud kapituleeruma. Neli kuud pärast seda likvideeriti ülemaailmse agressiooni kolle idas, mille tagajärjel ka Jaapan, Saksamaa peamine liitlane, oli sunnitud kapitulatsiooniaktile alla kirjutama.

See tähendab, et on saabunud teise maailmasõja lõpp.»²

Nõukogude Liidu suur võit jaapani imperialismi üle tegi võimsa Nõukogude Liidu, tema armee ja kogu nõukogude rahva veelgi kuulsamaks. See võit avas Aasia rahvastele ajaloos ennenägematud võimalused võitluseks imperialismi vastu, vabaduse ja rahvademokraatia eest, ta päästis hiina rahva võõramaise orjastamise ohust.

6. augustil, s. o. 2 päeva enne NSV Liidu astumist sõtta Jaapani vastu, heitsid ameeriklased aatomipommi Jaapani linnale Hirosimale, ja varsti heitsid teise pommi Nagasaki linnale.

Heites pomme rahulikele linnadele ei saanud ameeriklased kuidagi mõjustada sõja käiku. Jaapani valitsevad ringkonnad kapituleerusid mitte aatomipommide heitmise järel

¹ Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal, III kd., lk. 376 (v. k.).

² J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, lk. 165.

ameeriklaste poolt, vaid pärast seda, kui Jaapan oli purustatud Nõukogude Armeepoolt. Mis puutub ameerika imperialistide tõelisse eesmärki Jaapani linnadele aatomipommide heitmisel, siis need määras ära soov hirmutada demokraatlikke jõude maailmas ja esmajärjekorras Nõukogude Liitu aatomipommi olemasolu ja võimaliku kasutamisega ka teiste vastu.

Otsustav osa võidu organiseerimisel jaapani militarismi üle kuulub seltsimees Stalinile, kes oma geniaalse poliitikaga oskas luua kõik tingimused Jaapani purustamiseks, valmistas selleks ette Nõukogude Armee ja liitis kogu nõukogude rahva üheks võitmatuks võitlusleeriks.

Nõukogude Liit purustas fašistliku Saksamaa ja militaristliku Jaapani agressiivsed jõud ja päästis sellega inimkonna pikaajalise orjastamise ohust.

Tehes kokkuvõtet teisest maailmasõjast, märkis seltsimees Stalin 1946. aastal Nõukogude Armeepoolt võidu maailmaajaloolist tähtsust selles sõjas. Seltsimees Stalin näitas, et selles sõjas «võitis meie nõukogude ühiskondlik kord», tõestades, et ta on ühiskonna organiseerimise paremaks vormiks kui ükskõik missugune mitterõukogude kord; et ühes sellega selles sõjas «võitis meie nõukogude riiklik kord», tõestades, «et nõukogude riiklik kord on osutunud paljurahvuselise riigi eeskujuks, et nõukogude riiklik kord on säärane riikliku organiseerimise süsteem, kus rahvusküsimus ja rahvuste koostöö probleem on lahendatud paremini kui ükskõik missuguses teises paljurahvuselises riigis».¹

Meie võit tõi vabanemise fašistlikust ikkest mitte üksi okupeeritud Euroopa rahvastele, vaid vabastas ka Saksamaa ja Itaalia rahvad fašistlikest rõhujaist.

Saksa Demokraatlik Vabariik kuulutas 8. mai rahvuslikuks pühaks — Vabanemise Päevaks. Vabanemise Päeva seaduses öeldakse, et Saksamaa tingimusteta kapituleerumise aktile allakirjutamisega «tõmmati kriips alla Saksa ajaloo ühele peatükile, mis on täis koledust ja vägivalda, kõige progressiivse mahasurumist».²

Nõukogude Liidu otsustav osa imperialistliku Jaapani purustamises lõi võimaluse suure hiina rahva vabanemiseks.

¹ J. Stalin, Kõne Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseelisel koosolekul 1946. a. 9. veebruaril, Tallinn, 1950. lk. 13.

² Vt. «Pravda» 8. maist 1951.

seks ning innustas Aasia rahvaid võitlusele oma vabane-
mise eest. Teine maailmasõda näitas uue jõuga kapitalismi
täielikku pankrotti, tema rahvavaenulikku iseloomu.

Teise maailmasõja tagajärjel tugevnesid tunduvalt
NSV Liidu positsioonid, ning tunduvalt nõrgenesid impe-
rialistliku leeri positsioonid.

Kõige selle eest on inimkond tänu võlgu kangelaslikule,
ennastohverdavale võitlusele fašismi ja agressiooni vastu,
mida enam kui nelja aasta kestel pidas võimas nõukogude
rahvas, keda juhtis tark juht, suur inimsoo geenius
seltsimees Stalin. «See on meie õnn,» ütles seltsimees
Molotov, «et sõja raskeil aastail viis edasi Punaarmee ja
nõukogude rahvast Nõukogude Liidu kogenud juht — Suur
Stalin.»¹

*

Aastad, mis on möödunud sõja lõppemisest, tõendavad,
et Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad ei ole võt-
nud õppust möödunud sõjast, mis lõppes agressorite häbis-
tava purustamisega nii läänes kui ka idas. Maailmavalit-
semise uued pretendendid teostavad sedasama kuritegelikku
agressioonipoliitikat ja taotlevad neidsamu kuritegelikke
eesmärke, mida taotlesid hitlerliku Saksamaa taibunud
juhid. Ameerika imperialistid tahavad inimkonda paisata
uue maailmasõja mõllu. Ameerika Ühendriikide ja teiste
kapitalistlike maade valitsevad ringkonnad keelduvad vastu
võtmast Nõukogude Liidu ettepanekuid Rahupakti sõlmi-
mise, relvastuse vähendamise ja aatomirelva ärakeelamise
kohta. Nad püüavad mässida valedesse oma rahvaid,
petta neid, et määrada neile kaela oma agressiivseid plaane
ja kiskuda rahvaid uude sõtta.

Ameerika agressiivse poliitika vastu võitleb väsimatult
Nõukogude Liit. Imperialistliku reaktsiooni vastu seisavad
mitte ainult Nõukogude Liidu, Hiina ja Euroopa rahva-
demokraatia maade rahvad, vaid ka sajad miljonid hea
tahtega inimesed maailma kõigis maades.

Miljonid lihtsad inimesed kogu maailmas mõistavad üha
sügavamini seltsimees Stalini sõnu selle kohta, et «rahu
säilitatakse ja kindlustatakse, kui rahvad võtavad rahu
säilitamise enda kätte ja kaitsevad seda lõpuni. Sõda võib

¹ V. M. Molotov, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni
28. aastapäev, lk. 19 (v. k.).

saada vältimatuks, kui sõjaõhutajail läheb korda mässida rahvahulgad valedesse, petta neid ja kiskuda nad uude maailmasõtta».¹

Võitluses rahu kindlustamise eest on kogu progressiivse inimkonna pilgud pööratud meie kodumaa poole, kes vanumatult teostab sõja vältimise ja rahu kindlustamise poliitikat.

¹ Seltsimees J. V. Stalini jutuajamine «Pravda» kirjasaatjaga, Tallinn, 1951, lk. 8.

KIRJANDUS

teema jaoks «NSV Liidu välispoliitika Suure Isamaasõja aastail».

1. **J. V. Stalin** — Aruanne partei XVIII kongressil ÜK(b)P Keskkomitee töö kohta. Leninismi küsimusi.
2. **J. V. Stalin** — Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, Tallinn, 1946.
3. **J. V. Stalin** — Kõne Moskva linna Stalini valimisringkonna valijate valimiseelsel koosolekul 9. veebruaril 1946.
4. **V. M. Molotov** — Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 28. aastapäev. Ettekanne Moskva Nõukogu pidulikul koosolekul 1946. aasta 6. novembril.
5. **V. M. Molotov** — Stalin ja stalinlik juhtimine. Tallinn, 1950.
6. **V. M. Molotov** — Välispoliitika küsimusi.
7. **G. M. Malenkov** — Seltsimees Stalin — progressiivse inimekonna juht, Tallinn, 1950.
8. **G. M. Malenkov** — Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 32. aastapäev, Tallinn, 1949.
9. **K. J. Vorosilov** — Suure Isamaasõja geniaalne väejuht, Tallinn, 1950.
10. Mõnede kommunistlike parteide esindajate nõupidamise deklaratsioon rahvusvahelise olukorra küsimuses (Poola, 1947. a. september).
11. Ajaloo võltsijad (ajalooline ülevaade), Tallinn, 1948.

SISUKORD

Hitlerliku Saksamaa reeturlik kallaletung NSV Liidule ja hitleri- vastase koalitsiooni moodustamine	3
Stalingradi võidu rahvusvaheline tähtsus. NSV Liidu välispolii- tika Suure Isamaasõja põhjaliku murrangu aastal (1943. a.)	11
NSV Liidu välispoliitika Suure Isamaasõja otsustavate võitude aastal	20
Hitlerliku Saksamaa purustamine. NSV Liidu välispoliitika Suure Isamaasõja lõppetapil	27
Imperialistliku Jaapani purustamine. Teise maailmasõja lõpp . .	43

Vastutav toimetaja I. Kongi
Tehniline toimetaja E. Ridala

Korrektorid E. Leibak
ja E. Orgmets

Ladumisele antud 30. VI 1952.
Trükkimisele antud 19. IX 1952.
Trükiarv 6000. Paber $54 \times 84, \frac{1}{16}$.
Trükipoognaid 3,5. Formaadile
60 \times 92 kohaldatud trükipoognaid
2,87. Arvutuspoognaid 3,2.

MB-16555. Tellimise nr. 2171.
Trükikoda „Ühiselu“, Tallinn,
Pikk tn. 40/42.

На эстонском языке.

Hind rbl. 2.—

Rbl. 2.--

